

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра модерної історії України та зарубіжних країн**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету історії та міжнародних відносин

Віталій АНДРЕЙКО

« 30 » 06 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ У НОВИЙ ЧАС**

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність: 014 Середня освіта
Предметна спеціальність: 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Освітня програма: Історія
Статус дисципліни: обов'язкова
Мова навчання: українська

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія та культура Азії та Африки у новий час» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності – 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), за освітньою програмою «Історія».

Розробник: Ганус Сергій Олексійович, старший викладач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн

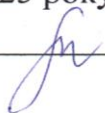
Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри модерної історії України та зарубіжних країн

протокол № 14 від « 26 » червня 2025 року

Завідувач кафедри доц. Ігор Шніцер

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 4 від « 24 » червня 2025 року

Голова науково-методичної комісії доц. Світлана МИШКО

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів: 3	Рік підготовки: 3-й курс	Рік підготовки 3-й курс
Загальна кількість годин: 90		
Кількість модулів: 1	Семестр:	Семестр:
Тижневих годин для денної форми навчання: 2,5	6-й	6-й
	Лекції:	
	20	6
	Практичні (семінарські):	
	24	6
Вид підсумкового контролю: семестровий	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: іспит	Самостійна робота:	
	46	78

1. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Значення навчальної дисципліни у фаховій підготовці історика та її змістовий опис. Навчальна дисципліна «Історія та культура країн Азії і Африки у новий час» читається здобувачам III курсу денної та заочної форм навчання протягом 6-го семестру, а факультету історії та міжнародних відносин УжНУ в якості обов'язкового нормативного курсу фахової підготовки за спеціальністю 014.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта. Ця навчальна дисципліна покликана сформуванню у здобувачів цілісне, системне наукове уявлення про всесвітньо-історичний процес, як про взаємодію народів, держав, цивілізацій і культур у новий час. Відмова від трактування всесвітньої історії в європоцентричному сенсі, що визнано сучасною наукою застарілим підходом, не відповідаючим історичним реаліям, органічно включає формування толерантного ставлення до культурно-цивілізаційних досягнень народів Сходу й Африки, адекватне розуміння специфіки їхнього соціально-політичного устрою, господарського ладу, форм державності, особливостей націєтворення, духовної культури, мистецтва, літератури та ментальності. Це передбачає ознайомлення з основними подіями, значимими фактами і процесами, які характеризують тенденції розвитку народів і країн Азії та Африки в новий час. Цей період в історії країн обох континентів є перехідним від традиційного до модерного суспільства і пов'язаний з нестабільним кризовим розвитком, нерівномірними і протирічливими модернізаційними перетвореннями, поетапним зламом традиційних соціальних й економічних структур. Невід'ємним фактором історії країн Сходу та Африки в новий час, у ході та після Великих географічних відкриттів з кінця XV ст. стає колоніальна політика європейських держав і поступове їх втягнення в орбіту впливу держав-метрополій, що згодом, в останній третині XIX ст. призводить до утворення величезних колоніальних імперій.

Мета навчальної дисципліни: всебічне та ґрунтовне вивчення і засвоєння явищ, основних подій та тенденцій історії та культури країн Азії і Африки нового часу (середина XVII ст. – 1918 р.) як складової всесвітньо-історичного процесу. Здобувачі, котрі опановують дану дисципліну, повинні належно і глибоко засвоїти навчальний матеріал,

здобути відповідний обсяг знань та певну якість вмінь, передбачених освітньо-професійною програмою «Історія». В подальшому це має знагодитися майбутньому фахівцю-історикю під час здійснення ним викладацької діяльності, що передбачено освітньо-кваліфікаційною характеристикою як основна мета підготовки за вказаною спеціальністю. Поряд з цим вкрай важливим видається прищеплення навичок самостійного раціоналістичного наукового мислення, усвідомлення непридатності застосування пізнавальних шаблонів до осмислення складних явищ і процесів історії та культури країн Азії і Африки. Ці навички стануть на пригоді тим майбутнім фахівцям, котрі, згідно умов освітньо-кваліфікаційної характеристики, займатимуться в подальшому науково-дослідницькою та іншими подібними видами діяльності.

Головними завданнями навчальної дисципліни є :

- ґрунтуючись на сучасному рівні науки, зокрема світ-системному підході усвідомити нерозривність всесвітньо-історичного процесу як динамічної взаємодії таких соціально-історичних суб'єктів, як держави, народи, цивілізації, локальні спільноти;
- ознайомитися з вузловими проблемами історії та культури країн Азії і Африки нового часу для подальшого акцентування уваги на них при здійсненні педагогічної діяльності;
- мати уявлення про контроверсійні точки зору по тих питаннях сходознавства й африканістики, по котрих точаться жваві дискусії в історіографії;
- виробити вміння пошуку і критичного засвоєння результатів новітніх наукових досліджень і розвідок сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії із зазначених проблем;
- зосередити увагу на виробленні навичок самостійного аналізу джерел;
- прищепити повагу до інших цивілізацій, народів, конфесійних й етнічних груп на засадах усвідомлення самоцінності й значимості їх культурно-історичних досягнень;
- здобути досвід викладання елементів цієї дисципліни з використанням сучасних досягнень методики.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей – інтегральної, загальних, фахових та предметних:

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти..	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК -02	Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.
	ЗК - 08	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.
Фахові компетентності (ФК)	ФК-01	Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.
	ФК-04	Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне

		ставлення, розвивати критичне мислення.
Предметні компетентності (ПК)	ПК-01	Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.
	ПК-03	Знання категоріально-понятійного апарату історичної науки, здатність орієнтуватися у науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу.
	ПК-05	Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Історії та культури країн Азії і Африки нового часу» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми:

ОК 02. Інновації та інформаційно-комунікаційні технології у закладах освіти

ОК 04. Історична географія та картографія

ОК 05. Вступ до предметної спеціальності вчителя історії та громадянської освіти

ОК 06 Початки людського суспільства та розвиток давньосхідних цивілізацій

ОК-09 Етнологія

ОК 10 Іноземна мова

ОК-17 Філософія

ОК 18 Педагогіка

ОК-19 Історія та культура середньовічної Азії, Африки та Доколумбової Америки

ОК 21 Історія та культура країн Європи та Америки нового часу.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПР):

Програмні результати навчання	Шифр ПР
Демонструє знання історичної науки та громадянської освіти, оперує базовими категоріями та поняттями предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та імплементує здобуті знання у навчальну і практичну діяльність.	ПР 7
Генерує обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами..	ПР 8
Орієнтується в історичному часі, застосовуючи періодизацію, вміє характеризувати суспільні явища в розвитку, вільно оперує фаховою термінологією.	ПР 14
Працює з джерелами інформації, інтегрує їх у зміст навчання історії, представляє та обговорює відображені в них факти, явища, події, визначає власну позицію щодо суперечливих питань.	ПР 17
Знає зміст шкільних курсів історії та громадянської освіти, проектує і здійснює навчально-виховний процес, обирає оптимальні компетентісно орієнтовані методики навчання, уміє оцінювати та відслідковувати динаміку особистісного розвитку учня/учениці.	ПР 18
Цінує різноманіття та мультикультурність; уміє ідентифікувати себе у	ПР 20

системах загальнолюдських і національних цінностей, керується в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.	
--	--

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами вищої освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія та культура країн Азії та Африки у новий час»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПР
Здобувач вищої освіти повинен володіти матеріалом навчальної дисципліни; вміти класифікувати форми, методи і засоби навчання предмету в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти, добирати дидактичні матеріали для вивчення учнями окремих тем/розділів навчальної програми відповідно до обов'язкових результатів навчання, а також оволодіти навичками самостійної роботи з історичними джерелами і науковою літературою, пошуком необхідної інформації через мережу «Інтернет» (в т.ч. іноземною мовою) для використання на семінарських заняттях, при написанні рефератів курсової, (дипломної) робіт бакалавра.	ПР 7, 8, 17
Студент має демонструвати знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперування базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.	ПР 7
Здобувач має знати зміст фундаментальних і спеціальних галузей історичної науки, громадянської освіти, пояснювати й характеризувати історичні процеси і події у їх порівнянні та взаємозв'язку, становище народів країн Азії та Африки в новий час та основні події історії там того часу.	ПР 14, 20
Здобувач вищої освіти має орієнтуватися в історичному часі, застосовуючи періодизацію, вміти характеризувати суспільні явища в розвитку, вільно оперувати фаховою термінологією, аналізувати внутрішню та зовнішню політику країн Азії та Африки в новий час; розрізняти специфіку історичного розвитку народів Азії та Африки; представляти результати своєї діяльності у вигляді письмових і усних відповідей.	ПР 14, 17
Студент повинен вміти цінувати різноманіття та мультикультурність; ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва, використовувати знання в процесі теоретичної і практичної діяльності після закінчення навчального закладу, в дослідницькій і аналітичній роботі, у викладанні історії у середній загальноосвітній школі.	ПР 18, 20

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- Письмові відповіді на проблемні питання
- стандартизовані тести;
- аналітичні звіти, реферати;
- огляди та есе творів красного письменства, мистецьких, кінематографічних та інших джерел інформації;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- сертифікати, одержані в результаті одержання компетентностей у реалізації можливостей неформальної освіти;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

В процесі навчання використовуються наступні методи навчання, як спосіб подання (представлення) інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності:

1. Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний.

- Здобувачі одержують знання на лекції, з навчальної або методичної, наукової літератури,
- Здобувачі сприймають і осмислюють факти, оцінки, висновки й залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення.
- Даний метод знаходить широке застосування для передачі великого масиву інформації.
- Інформаційно-рецептивний метод сам по собі не формує у здобувача умінь і навичок використання отриманих знань і не гарантує їх свідомого й міцного запам'ятовування.

2. Репродуктивний метод

- Застосування вивченого на основі зразка або правила.
- Діяльність здобувачів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях.
- Організовується діяльність здобувачів за кількарізним відтворенням засвоєваних знань. Для цього використовуються різноманітні вправи, семінарські заняття, практичні роботи, програмований контроль, різні форми самоконтролю.
- Застосовується у взаємозв'язку з інформаційно-рецептивним методом (який передуює репродуктивному). Разом вони сприяють формуванню знань, навичок і вмінь здобувачів, формують основні розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення та ін.).
- Не гарантує розвитку творчих здатностей здобувачів.

3. Метод проблемного викладу.

- До викладу матеріалу ставиться проблема, формулюється пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів.
- Демонструється спосіб вирішення поставленого завдання.
- Спосіб досягнення мети - розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів.
- Здобувачі стають свідками й співучасниками наукового пошуку.
- Здобувачі не тільки сприймають, усвідомлюють і запам'ятовують готову інформацію, але й стежать за логікою доказів, за напрямом думки педагога.

4. Частково-пошуковий, або евристичний, метод.

- Полягає в організації активного пошуку вирішення, сформульованих в процесі навчання (або сформульованих самостійно), пізнавальних завдань.
- Пошук рішення відбувається під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок.
- Процес мислення набуває продуктивного характеру.
- Процес мислення поетапно направляється й контролюється викладачем або самими здобувачами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками.
- Метод дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на семінарах і колоквіумах.

5. Дослідницький метод.

- Проводиться аналіз матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу здобувачів.

- Здобувачі самостійно вивчають літературу, джерела й виконують інші дії пошукового характеру.
- Завдання, які виконуються з використанням дослідницького методу, містять в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес вирішення завдання).
- У даному методі найбільш повно проявляються ініціатива, самостійність, творчий пошук у дослідницькій діяльності.
- Навчальна робота безпосередньо переростає в наукове дослідження.

Застосовуються також методи, що ґрунтуються на основі виділення джерел передачі змісту:

1. *Словесні:* джерелом знання є усне або друковане слово (розповідь, бесіда, інструктаж і ін.).
2. *Практичні методи:* Здобувачі одержують знання й уміння, виконуючи практичні дії.
3. *Наочні методи:* джерелом знань є спостережувані предмети, явища, наочні приклади (ілюстрування, показ).
4. *Дискусійні методи використовуються на семінарських заняттях.* Елементи дискусії (суперечки, зіткнення позицій, навмисного загострення й навіть перебільшення протиріч в обговорюваному матеріалі). Дискусійні методи виступають як засіб не тільки навчання, але й виховання самостійності наукового пошуку та побудування здатності доказування.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль

Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі здобувачів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерел і фахової літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).
- Пасивна участь у семінарі;
- Використання інструментів неформальної освіти.

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Модульний (проміжний) контроль

Модульний контроль (МК) проводиться двічі за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді письмових контрольних робіт, створення та представлення презентації із задалегідь визначеними

параметрами. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Здобувач, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Підсумковий (семестровий) контроль

Система оцінювання не передбачає обов'язкового семестрового іспиту для всіх здобувачів вищої освіти. Протягом навчального семестру студенти складають два модульні контролі знань, а оцінювання здійснюється по 100-бальній шкалі.

Студенти, які за сумарними результатами модульних контролів, встановлених як середнє арифметичне по результатах обидвох модульних контролів знань, здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

Методи контролю

1. Згідно з концепцією організації навчального процесу в Ужгородському національному університеті, оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом підсумкового (семестрового) контролю.
2. Переведення академічних успіхів студентів у національну шкалу та шкалу ECTS здійснюється у відповідності з нижченаведеною таблицею.
3. Здобувачам, які до початку заліково-екзаменаційної сесії набрали менше 35 балів надається можливість підвищити свій рейтинг шляхом відпрацювання пропущених занять, виконання самостійних (контрольних) робіт з тим, щоб такі студенти могли бути допущені до складання заліку чи іспиту.
4. Здобувачі, які під час навчального семестру набрали з певної дисципліни від 35 до 59 балів зобов'язані скласти залік чи іспит.
5. На іспиті здобувачеві надається одна спроба підвищити оцінку, що виставлена за підсумками модульних контролів.
6. Модульні контрольні зрізи знань передбачають наступну систему оцінювання:
  - За відповідь на кожне з трьох питань варіанту завдання – до 10 балів;
  - За виконання презентації уроку – до 20 балів. Критерії диференціації балів подаються у методичному поясненні до завдання.
  - За виконання кожного ускладненого тестового завдання у вигляді таблиці – по 4 бали;
  - За виконання кожного тестового завдання з вибором правильних варіантів відповіді – по два бали;
  - Відповідно, максимальний бал, що його можна одержати за результатами одного модульного контрольного зрізу знань складає 50 балів.
7. Семінарські заняття, проведення котрих передбачене робочим навчальним планом, складають інтегральну частину теоретичної та практичної підготовки студента і розподіляються пропорційно кількості змістових модулів. З максимальних 100 балів, котрі студент може одержати в результаті контролю знань по завершенню освоєння одного змістового модуля, на семінари припадає 30 балів. Окремі теми семінарських занять можуть виконуватися через реалізацію можливостей неформальної освіти і підтверджуватися сертифікатами.
8. Базовими для оцінювання самостійної роботи є такі види навчальної роботи, як опрацювання текстів історичних джерел, або монографічної літератури чи статей, а також робота з підручниками, навчально-методичними посібниками по відповідних темах того, чи іншого змістового модулю. Підсумковий контроль виконання самостійної роботи в межах одного змістового модулю передбачає написання історичного диктанту і складання колоквиуму. За кожен із зазначених видів контролю виконання самостійної роботи студента виставляється до 10 балів. У сумі – 20 балів у межах одного змістового модулю.

9. Додатковими засобами підвищення поточного академічного рейтингу здобувача є виконання рефератів за запропонованою вище тематикою. Реферати оцінюються за 5-бальною шкалою від 1-го до 5-ти балів. Враховуються також інші види академічної активності студентів, включно й участь у НДС через участь у конкурсах, презентаціях, студентських наукових заходах тощо.

Оцінка з навчальної дисципліни «**Історія та культура країн Азії і Африки у новий час**» визначається з урахуванням результатів поточної навчальної діяльності (робота на семінарських заняттях, самостійна робота) здобувача та оцінки засвоєння ним змістового модуля під час виконання модульного контрольного зрізу знань (МКЗ).

Основними функціями оцінювання навчальних досягнень є:

1. **Контролююча**, яка передбачає встановлення рівня досягнень окремого студента, дає змогу викладачу своєчасно планувати, координувати й коригувати роботу й методику вивчення наступного матеріалу.

2. **Навчальна**, яка передбачає таку організацію оцінювання навчальних досягнень студентів, коли його проведення сприяє удосконаленню фахової підготовки студента, здобуттю ним нових знань, професійних навичок, їхнє поглиблення і подальший розвиток.

3. **Діагностична**, яка є основою діагностичного підходу в діяльності викладача, і допомагає йому встановлювати причини труднощів, з якими стикається студент у процесі навчання, виявлення прогалин у його знаннях та вміннях.

4. **Виховна** виявляється не тільки у меті і змісті завдань, але й у методиці їх реалізації викладачем, у наступному коментуванні й оцінюванні проведеної навчальної роботи з огляду на стимулювання пізнавальної діяльності студента, вироблення в нього позитивного ставлення і достатніх мотивацій до її активізації.

Залежно від ступеня оволодіння навчальним матеріалом навчальної дисципліни «**Історія та культура країн Азії і Африки у новий час**», розрізняють чотири рівні його засвоєння та вміння оперувати ним: *початковий; середній; базовий; високий*

Модульні контрольні зрізи знань передбачають наступну систему оцінювання:

- За відповідь на кожне з трьох питань варіанту завдання – до 10 балів;
- За виконання презентації теми уроку – до 20 балів. Критерії диференціації балів подаються у методичному поясненні до завдання.
- За виконання кожного ускладненого тестового завдання у вигляді таблиці – по чотири бали;
- За виконання кожного тестового завдання з вибором правильних варіантів відповіді - по два бали;
- Відповідно, максимальний бал, що його можна одержати за результатами одного модульного контрольного зрізу знань складає 50 балів.

Семінарські заняття, проведення котрих передбачене робочим навчальним планом, складають інтегральну частину теоретичної та практичної підготовки студента і розподіляються пропорційно кількості змістових модулів. З максимальних 100 балів, котрі студент може одержати в результаті контролю знань по завершенню освоєння одного змістового модуля, на семінари припадає 30 балів. Окремі теми семінарських занять можуть виконуватися через реалізацію можливостей неформальної освіти: або безпосередньою участю у заходах науково-просвітницького характеру, або підтверджуватися сертифікатами про опанування програм навчальних курсів.

Базовими для оцінювання самостійної роботи є такі види навчальної роботи, як опрацювання текстів історичних джерел, або монографічної літератури чи статей, а також робота з підручниками, навчально-методичними посібниками по відповідних темах того, чи іншого змістового модулю. Підсумковий контроль виконання самостійної роботи в межах одного змістового модулю передбачає написання есею, або складання колоквиуму. За кожен із зазначених видів контролю виконання самостійної роботи студента виставляється до 10 балів. У сумі – 20 балів у межах одного змістового модулю.

Додатковими засобами підвищення поточного академічного рейтингу здобувача є виконання рефератів за запропонованою вище тематикою. Реферати оцінюються за 5-бальною шкалою від 1-

го до 5-ти балів. Враховуються також інші види академічної активності студентів, включно й участь у НДС через участь у конкурсах, презентаціях, студентських наукових заходах тощо.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота												Модул. контр. робота	Сума
Модуль 1													
T1-2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	50	100
10	5	5	5	5	5	4	4	5	4	4	4		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	12	30
Самостійна робота з історичним джерелом, контекстним змістовому модулю № 1 (критичний огляд, есе, реферат)	1	10
Самостійна робота з науковою літературою, контекстною змістовому модулю № 1 (критичний огляд, есе, реферат)	1	10
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Окремі теми семінарських занять можуть виконуватися посередництвом інструментів **неформальної освіти**, зокрема шляхом проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах *Prometheus, Освіторя, EdEra* та ін., що повинно засвідчуватися **сертифікатом**, котрий визнаватиметься відповідно на семінарі по відповідній темі. Варіантом застосування інструментарію неформальної освіти може бути також участь у публічних науково-просвітницьких заходах (факультетські та міжфакультетські студентські семінари, за програмою діяльності СНТ “КЛЮ”, інші публічні форми участі), тематика котрих дотична до предметної складової дисципліни з конвертацією результатів у бали за семінари, або практичне завдання модульної контрольної роботи.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті», знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який: - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; - засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив

творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи;

оцінку «добре» (82-89 балів, В) заслуговує здобувач, який: - повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; - має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; - під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який: - в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; - опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) заслуговує здобувач, який: 8 - знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який: - володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

оцінка «незадовільно» (0-35 балів, F) – виставляється здобувачу, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КРАЇНИ ДАЛЕКОГО СХОДУ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ ТА ПІВДЕННИХ МОРИВ У НОВИЙ ЧАСУ (СЕРЕДИНА XVII ст. – 1918 р.)

ТЕМА №1. Основні тенденції історичного розвитку країн Сходу й Африки в 1-й період нового часу (від середини XVII ст. до 1918 р.) та їхня презентація на уроках всесвітньої історії у 8-9 класах ЗОШ.

Предмет, методи, принципи вивчення історичного матеріалу з нової історії країн Сходу і Африки. Завдання нормативного курсу. Періодизація історії країн Сходу й Африки в новий час. Дискретність історичного часу, критерії виділення окремих періодів. Цивілізаційний і формаційно-стадіальний підходи до періодизації. Постсередньовіччя чи новий час як визначальні характеристики періоду від сер. XVII ст. до 1860-х рр. Джерельна база нормативного курсу. Підручники, навчально-методичні посібники та публікації джерел.

Схід і Африка через призму формаційної, цивілізаційної і світ-системної теорій історичного процесу. Країни Сходу на початок нового часу, їх соціально-економічний розвиток і рівень продуктивних сил. Африка на початок нового часу, тенденції цивілізаційного розвитку. Ступінь зрілості і специфіка форм держави на Сході і в Африці. Феномен „старіння” східних цивілізацій і втрата динамізму їхнього розвитку. Криза традиційних соціально-економічних і політичних структур в 1-й пол. XIX ст. і відносно відставання країн Сходу і Африки від капіталістичних держав. Нерівномірність у розвитку окремих країн. Політична карта Сходу й Африки у XVII – 1-й пол. XIX ст. Віденський конгрес 1814-1815 рр. і питання колоній та торгівлі. Етапи колоніальної експансії європейських країн на Сході та в Африці в новий час, її типологія. Нерівноправна торгівля. Колоніальні війни. Соціально-економічні, політичні і культурні наслідки колоніального підкорення країн Сходу й Африки, їх об’єктивна історична оцінка. Колоніалізм крізь призму етичного виміру історії. Надприбутки від експлуатації колоній і нерівноправної торгівлі як засіб первісного накопичення. Дискусія в історіографії з питань місця і ролі колоніалізму.

Країни Сходу й Африки в період корпоративного капіталізму останньої третини XIX – початку XX ст.: загальна характеристика. Останні крупні географічні експедиції по дослідженню Сходу і внутрішніх районів Африки. Завершення їх поділу європейськими державами і США. Створення колоніальних імперій. „Система оборони” Британської імперії. Ланцюг Каїр–Кейптаун. Війни за переділ вже поділеного світу. Вступ Японії до клубу „великих держав”. Соціально-економічні, політичні і культурні наслідки колоніального поділу Сходу й Африки. Зміна форм і методів володарювання метрополій. Брюссельська конференція 1889-1890 рр. і кінець загальної торгівлі. Ліберально-реформаторські політичні заходи колоніальних властей. Вплив тенденцій світового ринку на економічні процеси в країнах Сходу й Африки. Створення монокультурних моделей господарства аграрно-сировинного типу. Динаміка капіталістичної модернізації країн Сходу, її протирічливість і незавершеність. Руйнування традиційного господарського укладу. Типологія колоніальних режимів. Напівколонії і домініони. Пряме і непряме управління.

Азія та Африка на початку XX ст. Стан економіки афро-азійських країн за умов переходу капіталізму в індустріальну стадію. Транснаціональні корпорації. Характер суспільно-політичного розвитку. Трансформація соціальної структури країн Сходу і Африки. Компрадорська буржуазія. Становлення робітничого класу і пролетарського руху. Поява перших політичних партій сучасного типу. Їхні програмові установки. Поширення західницьких ліберальних ідей. Антиколоніальні націоналістичні ідеології. Масові громадсько-політичні рухи. Характер революцій в країнах Сходу в кінці XIX – на поч. XX ст. Особливості їхніх рушійних сил і завдань. Ступінь завершеності революцій в окремих країнах. Історичне значення „пробудження Сходу”.

Конфліктний потенціал колоніального суперництва великих держав. Боротьба за ринки і джерела сировини. Намагання Німеччини здобути „місце під сонцем”. Міжнародні кризи початку ХХ ст. Колоніальні плани великих держав напередодні Першої світової війни. Країни Сходу і Африки у 1914-1918 рр. Театри бойових дій. Японія і Османська імперія у складі ворогуючих блоків. Лондонська союзницька конференція 1915 р. і план поділу володінь Оттоманської Порти. „21 вимога” Японії Китаю. Колонії як тилова база воюючих метрополій. Країни Сходу і Африки на завершальному етапі Першої світової війни. Вступ у війну Китаю та Сіаму. Укладення перемир'я та завершення війни, її наслідки.

Презентація навчального матеріалу на уроках зі Всесвітньої історії у 8-9 класах. Тематичні зрізи та світоглядна спрямованість навчального матеріалу. Використання його виховного потенціалу для формування поваги до різноманіття цивілізацій і культур. Засоби подолання хибного європоцентристського погляду на всесвітню історію. Використання картографічного, ілюстративного, кінематографічного та інших різновидів візуального матеріалу для досягнення поставлених навчальних та виховних цілей. Історичні постаті країн Сходу та Африки у контексті боротьби за свободу і національне визволення. Їхнє вшанування у практиках політики пам'яті та громадянського виховання. Приклад Франції, США та інших країн світу. Історія та культура країн Азії та Африки нового часу в українських контекстах вивчення історії та виховання засобами її всебічного неупередженого пізнання.

ТЕМА №2. Цинський Китай у середині XVII – на поч. ХХ ст.

Сінхайська революція.

Маньчжурське завоювання Китаю. Збереження усталених основ суспільного і державного ладу та внутрішня політика правителів династії Цин у XVII-XVIII ст. Цивілізаційний пік традиційного Китаю за правління імператора Хунлі. Зовнішня політика Цинської династії у XVII-XVIII ст. Територіальна експансія, її напрями. Режим самоізоляції Середньої імперії. Відносини з Росією. Албазинський конфлікт. Нерчинський договір 1689 р. і Кяхтинський трактат 1728 р. Діяльність Духовної місії Російської православної церкви. Таємні товариства «Тріади» і «Білого лотоса». Народні повстання кінця XVIII – 1-ої пол. XIX ст., їхні причини і наслідки.

Зовнішньополітичне становище Цинської імперії в 1-ій пол. XIX ст. Спроби Англії „відкрити” Китай дипломатичним шляхом. Зростання обсягів торгівлі опіумом. Боротьба придворних угруповань у зв'язку з нею. Лінь Цзесюй. Перша „опіумна” війна. Нанкінський договір 1842 р. і кінець режиму самоізоляції. Нерівноправні договори з європейськими державами і США. Друга „опіумна” війна Англії і Франції проти Китаю, позиція США. Відносини з Росією. Положення Айгунського і Пекінського договорів і територіальне розмежування між обома імперіями.

Передумови і причини виступу тайпінів. Релігійно-містичне вчення Хун Сюцюаня. Основні етапи Тайпінської селянської війни. Суспільний і державний лад Тайпін-Тяньго, її військова організація. Ідеологія тайпінів. Програма аграрних перетворень «Земельна система небесної династії». Походи тайпінських військ. Протиріччя в середовищі керівництва рухом. Локальні народні виступи і повстання національних меншин під час Тайпінської селянської війни. Англо-американська інтервенція і поразка тайпінів. Оцінка характеру виступу тайпінів в історіографії.

Особливості розвитку капіталізму в Китаї в ост. третині XIX ст. Зародження важкої промисловості. Залізничне будівництво. Приватна ініціатива та державний патронат над економікою. Шанхай як діловий центр країни. Зростання залежності від іноземного капіталу. Управління імператорськими морськими митницями. Соціальні диспропорції як наслідок незавершеної модернізації. Пауперизація та зростання потоку еміграції. Політика самопосилення. Лі Хунчжан. Економічні, інфраструктурні та військово-організаційні реформи. Деспотичне правління імператриці Цісі. Розквіт фаворитизму. Зародження реформаторського руху. Кан Ювей. Положення меморандумів реформаторів та

імператорського указу „Про встановлення основної лінії державної політики”. „Сто днів реформ” як спроба системної модернізації Китаю. Усунення від влади імператора Гуаньсюя. Абсолютистська форма правління як головна причина провалу політики реформ „зверху”. Посилення народного невдоволення. Боксерське повстання як останній прояв традиційних форм соціального протесту в Китаї.

Зовнішньополітичне становище Китаю в ост. третині XIX ст. Посилення тиску імперіалістичних держав. Англо-китайська конвенція в Чифу 1875 р. Китайсько-французька війна 1885 р. та її результати. Втрата сюзеренітету над В'єтнамом. Японсько-китайські протиріччя і війна 1894-1895 рр. Сімоносекський мир. Боротьба за поділ Китаю на сфери впливу. Російська експансія. Секретний китайсько-російський договір 1896 р. Маньчжурія як сфера російських інтересів у Китаї. Китайсько-Східна залізниця. Побудова Порт-Артура. „Битва за концесії” 1898 р. Міжнародна інтервенція і придушення повстання іхетуанів.

Сінхайська революція 1911-1913 рр. і крах Цинської династії в Китаї. Виникнення революційно-демократичного руху на чолі із Сунь Ятсеном. „Союз відродження Китаю”. Утворення першої загальнокитайської революційної організації Тунмінхуей. Зміст „трьох народних принципів”. Конституційні маневри князя-регента Цзай Фина. Зростання стихійних антиурядових і антиімперіалістичних рухів. Причини і передумови Сінхайської революції 1911-1913 рр. Повстання в Учані і початок революції, її характер та рушійні сили. Перемога республіканських сил в ряді провінцій Китаю. Створення Тимчасового республіканського уряду в Нанкіні. Зречення Цинської династії. Сунь Ятсен – перший тимчасовий президент Китаю. Установчі збори і прийняття республіканської конституції. Встановлення диктатури Юань Шикая. Утворення партії Гоміндан. „Друга революція”.

Китай під час Першої світової війни. Невдала спроба реставрації монархії. Укріплення республіканського режиму. Патріотичний „Рух за нову культуру”. Посилення відцентрових тенденцій в житті країни і формування регіональних військово-політичних клік. Китайсько-японські протиріччя. Підсумки Першої світової війни для Китаю.

Традиційна культура Китаю. Красне письменство. Специфіка китайського мистецтва, його жанри. Пекінська опера. Вплив китайських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №3. Японська імперія в сер. XVII ст. – 1918 р. Буржуазна революція 1867-1868 рр. та капіталістична модернізація країни.

Битва при Секігахара і утвердження сьогунату Токугава. Збереження традиційного економічного і політичного ладу, його ідеологічне підґрунтя. Чжусіанство. Косметичні зміни соціального устрою країни. Статус придворної аристократії (куге), фудай-даймьо і тодзама-даймьо. Система санкінкотай. Консервативний характер реформ епохи Кьохо і епохи Кансей. Мацудайра Саданобу. Зовнішньополітичне становище Японської імперії у XVII-XVIII ст. Режим самоізоляції. Нагасакі як єдине «вікно» у зовнішній світ.

Поглиблення кризи суспільного, господарського і політичного ладу країни в 1-ій пол. XIX ст. Поява елементів нової якості соціально-економічного розвитку. Міста і міська економіка. Розмивання традиційної соціальної структури японського суспільства. «Рисові заколоти». Повстання Осіо Хейхатіро в Осака. Реформи епохи Темпо 1830-1843 рр. як лапідарна спроба виходу з системної кризи сьогунату. Наслідки ліквідації кабунакама. Формування ідейної опозиції токугавському режиму. Зміст й ідейна спрямованість діяльності «історичної школи Міто» та національної школи кокугаку. Теорія «японського шляху».

Проникнення капіталістичних держав на Японський архіпелаг. Експедиція комодора Метью Перрі. „Відкриття” країни і укладення нерівноправних Ансейських договорів. Російська місія віце-адмірала Є.В. Путятіна. Договір в Сімода.

Передумови і приводи до громадянської війни 1863-1867 рр. Консолідація антитокугавської опозиції, роль князівств Тьосю, Сацума, Тоса і Хідзен. Особливості ідеології

антиурядового виступу. Прихід до влади імператора Муцухіто. Характер та рушійні сили революції 1867-1868 рр. Крах сьогунату і реставрація імператорського правління. Дискусії щодо характеру революції Мейдзі в історіографії.

Системні модернізаційні перетворення Мейдзі. Зміст державної політики економічного регулювання. Джерела інвестування. „Взірцеві підприємства”. Аграрна реформа та її наслідки. Ліквідація князівств і адміністративний поділ країни. Соціальне регулювання. Нова аристократія. Реформи у сферах інфраструктури, освіти, фінансів. Соціально-економічні наслідки перетворень Мейдзі. Розвиток капіталізму у промисловості і сільському господарстві. Консервативний опір політиці реформ. Заколот Сайго Такаморі. „Рух за свободу і народні права”. Виникнення політичних партій сучасного типу. Державний лад країни за Конституцією 1889 р. Виборча система. Скликання парламенту. Статус імператора за Основним законом. Генро і Таємна рада.

Особливості становлення корпоративного капіталізму на поч. ХХ ст. та його характер. Японський варіант доганяючого розвитку. Поєднання приватної ініціативи та державної регулятивної політики. Роль концернів-дзайбацу. Диверсифікація підприємницької діяльності. Військово-промисловий комплекс. Вплив світової економічної кризи 1900-1903 рр. Перші спроби експорту капіталу до Китаю та Кореї. Формування робітничого класу. Умови праці. Розгортання робітничого і соціал-демократичного руху. Профспілки і соціалістичні організації. Виникнення Японської соціалістичної партії. Радикальна і реформістська течії соціал-демократичного руху. Катаяма Сен і Дендзіро Котоку. Урядові репресії проти учасників страйкового руху і соціалістів. „Справа про образу трону” 1910 р. Посилення мілітаризму. Військово-технічні програми та їхні цілі.

Реформи Мейдзі і перехід до „великої політики”. „Проби сил” у відносинах з Росією і Китаєм у 1870-1880-х рр. Японський вплив у Кореї. Конвенція Лі-Іто 1885 р. Інциденти на Тайвані і територіальні суперечки з Росією. Війна з Китаєм 1894-1895 рр. і посилення позицій Японії на Далекому Сході. Пекінська угода 1895 р. і тимчасова відмова від Ляодунського півострова. Дипломатична і військово-технічна підготовка до перегляду status quo у Східній Азії. Союз з Англією і відносини із США. Російсько-японська війна 1904-1905 рр. Битви під Ляояном і Мукденом. Падіння Порт-Артура. Цусімський бій. Мирні переговори в Портсмуті. Обсяги японських вимог і положення мирного договору. Перетворення імперії „Висхідного сонця” у велику державу. Поділ „зон інтересів” з Росією. Сфера впливу у Південній Маньчжурії. Перетворення Кореї в японський протекторат та її анексія. Участь Японії у Першій світовій війні. Мотиви входження до блоку Антанти. Захоплення німецьких володінь в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зміст „21 вимоги” Китаю. Підсумки Першої світової війни для Японії.

Традиційна культура Японії. Красне письменство. Специфіка японського мистецтва, його жанри. Театральні канони і драматичні сценарії. Вплив японських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №4. Королівство Чосон (Корея) в сер. XVII – на поч. ХХ ст.

Колоніальне закабалення країни.

Соціальна структура і господарський уклад традиційної Кореї, перші симптоми їхнього розкладу. Часткова товаризація сільського господарства і ремесла. Початок грошового обігу. Боротьба придворних клік у XVIII ст. Партії «чотирьох кольорів». Угрупування «старих» і «молодих». Реформи вана Йонджо. Нові тенденції в розвитку культури та політичної ідеології в Кореї у XVIII ст. Рух Сірхакпа. Положення програмового твору Лю Хьонвона „Записки Панге”. Діяльність корейських просвітників групи «навчання у Півночі». Урядові гоніння проти «дисидентів». Ізоляція країни. Характер корейсько-китайських зв'язків.

Чосон за правління андонських Кімів. Поглиблення кризових явищ в країні і наростання протестних настроїв. Повстання під проводом Хон Ѓьонне. Мета і характер

виступу. Виникнення релігійно-містичної секти «Тонхак». Егалітарно-утопічні положення «східного вчення». Перший патріарх «Тонхак» Чхве Чжеу.

Політичне й економічне становище королівства Чосон у 1860 – на поч. 1870-х рр. Спроби Франції і США насильницьки „відкрити” Корею. Консервативний політичний курс Тевонгуна Лі Хаина. Укріплення обороноздатності країни. Будівництво палацу Кьонбоккун. Репресії проти християн. Кінець режиму „закриття” країни. Канхваський договір з Японією. Угоди з іншими державами. Боротьба політичних угруповань щодо перспектив розвитку. Консерватори і реформатори. Рух кехва ундон, його зовнішньополітичний контекст. Спроба палацового перевороту 1884 р. Конкуренція іноземних впливів. Юань Шикай – китайський резидент в Кореї.

Організаційна консолідація релігійно-містичної секти „Тонхак” в 1860-1880-х рр. Вироблення канону нового віровчення, еволюція його положень. Чхондогьо – „Вчення Небесного шляху”. Чхве Сіхьон – другий патріарх „Тонхак”. Значення принципу кьобек у підготовці масового народного виступу. Початок петиційного руху. З’їзд „Тонхак” в м. Поин. Початок активної фази повстання, його ідеологія та цілі. Чон Бончжун. Формування тонхаківської армії. Сутички з урядовими військами. Здобуття Чончжу. Мирова угода з урядом. Друга фаза повстання „Тонхак”. Корективи цілей і організаційних форм виступу, його поширення на північ країни. Дискусії з приводу характеру та наслідків повстання „Тонхак”.

Японсько-китайська війна 1894-1895 рр. та її наслідки для Кореї. Реформи років кабо та ильмі. Діяльність управління по військових і державних справах. „Чотирнадцять великих законів” 1895 р. Логіка політичних зигзагів королеви Мін. Вбивство королеви і формування прояпонського кабінету. Утворення і діяльність Товариства незалежності. Проголошення Корейської імперії. Зміна міжнародного статусу держави. Російсько-японські угоди щодо Кореї (Вебера-Комури, Лобанова-Ямагати, Нісі-Розена). Російсько-японська війна 1904-1905 рр. і встановлення японського протекторату. Колонізація Кореї. Початковий етап антияпонського руху за незалежність.

Традиційна культура Кореї. Красне письменство. Специфіка корейського мистецтва, його жанри. Оригінальна корейська архітектура і прикладне мистецтво. Вплив корейських соціально-побутових традицій, мистецьких досягнень на європейську культуру

ТЕМА №5. Країни і народи Індокитаю в середині XVII – на початку XX ст.

В’єтнам. Державні утворення Нгуєнів і Чинів у Дайв’єті. Особливості політичного ладу і господарського становища країни на початку нового часу. Аграрне перенаселення Півночі. Статус вуа з династії Пізніх Ле. Зовнішньополітичні орієнтири Дангнгоая і Дангчаунгу. Причини, рушійні сили, хід і наслідки Селянської війни тейшонів. Об’єднання країни. Проголошення імперії Дайнам. Династія Нгуєнів. Стабілізаційні реформи імператора Нгуєн Фук Аня. Консервативне правління імператора Тхань То. Створення Цензорату. Угрупування «реалістів» і «консерваторів» і їхній вплив на урядову політику. Наростання кризових явищ у країні за правління імператора Зик Тонга.

Камбоджа. Збереження традиційного соціально-політичного та економічного устрою на початок нових часів. Територіальний сепаратизм. Стабілізаційні перетворення сдаты Чей Четти IV. Територіальні конфлікти з сусідами. Втручання Дангчаунгу і Сіаму. Спроби укріплення державності і централізаторські заходи сдаты Преах Уттея II в 2-ій пол. XVIII ст. Військово-політична криза початку XIX ст. Кондомініум Сіаму і В’єтнаму і спроби встановити одноосібний сюзеренітет над Камбоджею. Укріплення королівства за правління Анг Дуонга. Кампанія масштабних реформ, її наслідки. Історична обмеженість традиціоналістської модернізації Камбоджі.

Лаоські князівства. Конфедеративний устрій королівства Ланг Санг. Політичне становище князівств Луанг-Прабангу, В’єнтьяну та Чан-Ніня. Піднесення країни за правління Сулігни-Вонгси у XVII ст., його зовнішня і внутрішня політика. Перші спроби проникнення європейців у верхів’я Меконгу. Описи Лаосу мандрівниками. Династичний

казус на зламі XVII–XVIII ст. Правління Тіан Тали і боротьба за владу. Вторгнення в'єтнамців. Розпад єдиної держави. Політичний розвиток лаоських князівств. Матримоніальний конфлікт між В'єнтьяном і Чан-Нінем у сер. XVIII ст. Відносини з Бірмою та Сіамом. Невдала спроба в'єнтьянського правителя Чао-Ана домогтися незалежності від Сіаму. Окупація князівства. Зовнішньополітичне маневрування князів Луанг-Прабангу у XVIII – 1-й пол. XIX ст. Встановлення сіамського сюзеренітету.

Початок колоніальної експансії Франції в Індокитаї в сер. XIX ст.: завоювання та нерівноправні договори. Сайгонський мир 1862 р. Встановлення протекторату над Камбоджею.

Французький Індокитай (В'єтнам, Лаос, Камбоджа). Французьке проникнення у Тонкін у 1870-х рр. Захоплення Ханоя. Сайгонський договір 1874 р.: територіальні втрати та політичні поступки В'єтнаму. Перетворення Нгуєн Зик Тонга як спроба протидіяти поневоленню країни. Утворення партії „Ван Тхан” і антиколоніальний опір. Франко-китайська війна 1884-1885 рр. й установа французького протекторату над В'єтнамом. Патріотичний рух „Кан вионг”. Повстання в Хює 1885 р. Виступи у провінціях. Політична діяльність Фан Дінг Фунга. Маріонеткове правління імператора Донг Кханя. Спроба ліквідувати інститут монархії в Камбоджі та причини її невдачі. Кхмерське суспільство в умовах колоніального режиму.

Створення Індокитайського союзу та адміністративна реорганізація півострова. Стосунки місцевих монархів і властей метрополії. Колоніальне господарство і бюджет. Перетворення В'єтнаму і Камбоджі в аграрно-сировинний ресурс Франції. „Модернізація” країн Індокитаю колоніальною владою. Інфраструктурні перетворення. Виникнення європейської системи освіти. Зародження націоналістичного руху у В'єтнамі, його течії, лідери й організації. Фан Бой Тяу і Фань Тю Чинь. „Товариство відродження В'єтнаму”. Індокитай під час Першої світової війни. Курс на „франко-в'єтнамське співробітництво” за губернаторства Альбера Сарро.

Сіам. Становище країни на схилі середньовіччя. Самоізоляція Сіаму як відповідь на зовнішні виклики. Консервація існуючого господарського укладу та суспільно-політичної системи. Особливості соціальної ієрархії. Рангова стратифікація (сактіна). Сіамський варіант східної деспотії, його характеристика. Вплив буддиської церкви. „Золотий вік” сіамської державності у 1-й пол. XVIII ст. Правління Боромокоти, його внутрішня і зовнішня політика. Війни з Бірмою 1760-х рр. Падіння столиці Аюттаї. Воцаріння Пья Таксіна. Етатистський характер його реформ. Зовнішня експансія Сіаму в регіоні. Двірцевий переворот і прихід до влади Чаопрайї Чакрі. Перенесення столиці до Бангкоку. Реформи і соціально-політичне маневрування короля Рами I. Уніфікація державного управління за кодексом законів 1801 р. Зовнішня політика правителів династії Чакрі. Війни з В'єтнамом. Встановлення кондомініуму над Камбоджею. Захоплення лаоських князівств. Насильницькі переселення бранців. Адміністративні й аграрні перетворення Рами II. Модернізаційні заходи влади за правління Рами IV. Поновлення контактів із західним світом і сусідніми державами. „Відкриття” країни в 1-й пол. XIX ст. та його наслідки. Положення нерівноправних договорів.

Новаторський зміст системної трансформації королівства за правління Рами V (Чулалонгкорна). Скасування державної панщини і кабального рабства. Урівняння підданих у правах і зростання соціальної мобільності. Ліквідація реліктів общинного життя. Укріплення аграрного сектору економіки, його соціальні результати. Вихід на світовий ринок. Перетворення в податково-бюджетній сфері. Досягнення збалансованості бюджету. Реформування центральної та місцевої адміністрації. Скасування посади другого короля. Нові принципи територіального поділу. Військова й освітня реформи. Національна консолідація сіамського суспільства. Концепція джати. Зовнішньополітичне становище Сіаму. Конфлікт із Францією і прийняття умов ультиматуму від 20 липня 1893 р. Англо-французька угода 1896 р. і перетворення країни в буфер між володіннями обох колоніальних імперій. Закордонний вояж Рами V та його підсумки. Розвиток

міждержавних зв'язків на початку ХХ ст. Сіам в 1914-1918 рр. Оголошення війни державам Троїстого Союзу.

Традиційна культура народів Індокитаю. Красне письменство. Специфіка мистецтва, його жанри. Театральні канони, традиційне танцювальне мистецтво та культурові практики. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №6. Країни Південних морів у середині XVII – на початку ХХ ст.

Філіппіни. Іспанський колоніальний режим на Філіппінах у XVII-XVIII ст. Католицька церква в системі колоніального суспільства. Становище місцевого населення. Іспано-голландські конфлікти XVII ст. „Війни моро” 1602-1718 рр. Зміна характеру колоніальної політики Іспанії на Філіппінах з сер. XVIII ст. Спроби англійського проникнення на архіпелаг. Окупація Маніли в 1762 р. Соціально-економічні зрушення у 1-ій пол. XIX ст. Вимушеність режиму вільної торгівлі. Креольська верхівка, касіки і компрадори. Адміністративні перетворення і кінець незалежності моро. Захоплення султанату Сулу. Антиколоніальна боротьба населення, її форми і методи. Повстання Ф. Дагохоя. Зародження національної самосвідомості.

Розклад іспанського колоніального режиму в 2-ій пол. XIX ст. Безправне становище місцевого населення. Засилля чернечих орденів. Політичні процеси в метрополії та їхній вплив на Філіппіни. Консолідація буржуазно-креольської верстви і наростання визвольного руху. Хосе Рісаль як ідейний лідер антиіспанської опозиції. Його діяльність в Європі. Роман „Не торкайся мене” – маніфест антиколоніальних сил. „Іспано-філіппінська асоціація”. Часопис „Ель Солідарідад”. Повернення Х. Рісалья і створення „Філіппінської ліги”. Адреас Боніфасіо. Таємна організація Катіпунан. Її „Основні доктрини”. Підготовка повстання на архіпелазі. Початок національно-визвольної революції 1896-1898 рр. „Заклик Балінтаваку”. Невдача спроб придушення повстання. Політичні маневри генерал-губернатора Фернандо Прімо де Рівери. Еміліо Агінальдо. Розкол серед революційного керівництва. Вбивство А. Боніфасіо. Закулісні переговори Агінальдо і Прімо де Рівери. Іспано-американська війна 1898 р. і втручання США. Проголошення Філіппінської республіки. Революційний конгрес і ухвалення конституції. Положення Паризького миру щодо Філіппін. Висадка американської армії та окупація архіпелагу. Оцінки характеру американської присутності. Ліквідація іспанського колоніального режиму і відновлення цивільного управління. Створення національних політичних партій. Губернаторство Вільяма Говарда Тафта. Проведення виборів до Філіппінської асамблеї. Ліберальний курс генерал-губернатора Френсіса Бьортон Гаррісона. Перетворення американських властей на архіпелазі. Створення місцевого уряду та його повноваження. „Закон про більш автономне управління для Філіппінських островів” 1916 р.

Нідерландська Індія (Індонезія). Колоніальне суперництво в басейні Південних морів і витіснення голландською Ост-Індською компанією португальців з Яви і островів Прянощів у 1-ій пол. XVII ст. Нідерландська колоніальна система в Індонезії в 2-ій пол. XVII–XVIII ст. Торгові монополії і контрабанда. Впровадження системи „примусових культур”. Відносини метрополії з султанатами Бантам і Матарам. Бонгайський контракт з правителем князівства Гова. Антиголландські повстання на Яві під проводом Трунуджойо і Сурапаті. Китайсько-яванське повстання 1740 р. Зрадницька роль Паку Бувоно II. Занепад Ост-Індської компанії в 2-ій пол. XVIII ст. та її ліквідація. Поділ Матараму. Захоплення Нідерландської Індії Англією. Реформи Т.С. Раффлза як спроба створити еталонну британську колонію. Відновлення голландського панування. Повстання Діпонегоро на Яві 1825-1830 рр. Ява і „Зовнішні володіння” у 1-ій пол. XIX ст. Поземельні відносини і розквіт системи „примусових культур”.

Криза системи „примусових культур” на середину XIX ст. Селянські виступи. „Раджа адили”. Рух „самінізму”. Аграрні закони 1870-х рр. Бурхливий розвиток плантаційного господарства, гірничовидобувної промисловості та лісопереробки. Меліоративні роботи. Збереження аграрно-сировинного характеру економіки. Підкорення султанату Аче і завершення колоніального захоплення Індонезії. Поділ Нової Гвінеї.

Вимушена політика „відкритих дверей”. Співпраця з англійським та американським капіталом. Суматранський трактат 1870 р. Колоніальна політика у відображенні ліберальної публіцистики. Стаття журналіста ван Девентера „Борг честі”. Зміна методів управління Нідерландською Індією в кінці XIX – на поч. XX ст. „Етичний курс” і розширення соціально-політичної бази колоніального режиму. „Закон про децентралізацію” 1903 р. Формування верств капіталістичного суспільства. Становлення яванської нації. Зародження громадсько-політичного руху, його зв’язок з конфесійною палітрою населення. Організації „Буді утомо” та „Сарекат іслам”. Регіональні політичні організації („Сини Амбона-Менадо”, „Рукун Мінахасса”). Діяльність Раден Адженг Картіні і феміністичний рух. „Новий курс” колоніальної влади в роки Першої світової війни. Губернаторство графа Лімбург-Стірума. Створення Фольксраду. Косметичний характер реформ.

Традиційна культура країн і народів Південної Азії. Красне письменство. Творчість Хосе Рісалья. Специфіка мистецтва, його жанри. Театральні канони, танцювальне мистецтво. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

КРАЇНИ І НАРОДИ ПІВДЕННОЇ І ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ, СЕРЕДНЬОГО І БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА АФРИКИ У НОВИЙ ЧАС (СЕРЕДИНА XVII ст. – 1918 р.)

ТЕМА №7. Розпад імперії Великих моголів і перетворення Індії у перлину Британської колоніальної імперії (середина XVII – початок XX ст.).

Розквіт держави Великих Моголів за правління падишаха Аурангзеба. Адміністративно-територіальний поділ могольської імперії і характер поземельних відносин. Субадари, джагірдари і заміндари. Соціальна структура індійського суспільства: сільські громади, міста, кастово-варнова система. Діяльність індійського купецтва і конкуренція з боку європейського торгівельного капіталу. Англійська Ост-Індська компанія та її факторії. Господарське становище в країні. Зародження мануфактури. Наростання сепаратистських тенденцій у Північній Індії на зламі XVII-XVIII ст. Боротьба за владу після смерті Аурангзеба. Зародження сикхізму. Діяльність гуру Говінда. Виникнення сикхської держави у Пенджабі. Виступ джатів та його наслідки. Утворення конфедерації маратхів. Династія Шаху і правління пешвів у Махараштрі. Навала Надіршаха і війни з афганцями. Битви при Карналі і Паніпаті. Ланцюгова реакція розпаду могольської імперії.

Етапи британського завоювання і політичного підкорення Індії, його форми і знаряддя. Англо-французьке колоніальне суперництво в Індії. Губернатори Жан-Батист Дюпле і Роберт Клайв. Створення сипайської армії. Субсидіарні договори. Військово-політичні події в Індії в роки Семирічної війни 1756-1763 рр. Битва при Плессі. Загарбання Бенгалії. Грабіжницький характер англійської колоніальної політики та її негативні наслідки. Зруйнування традиційної системи господарства і голодомори. Судовий процес губернатора Бенгалії Воррена Гастінгса. Парламентські акти 1773 і 1784 рр. і створення колоніально-адміністративного апарату. Війни з Майсуром і загарбання в Південній Індії. Експропріація общинних прав на землю. Аграрні реформи заміндарі і раятварі. Війни з маратхами та сикхами. Захоплення Синду. Анексія Ауду. Остаточне підкорення Індії Англією до сер. XIX ст. Зміна методів експлуатації населення і управління колонією. Ліквідація торгової монополії Ост-Індської компанії і перетворення Індії в аграрно-сировинний придаток метрополії. Пограбування й експлуатація ресурсів країни. Управляючі агентства. Соціальні зрушення в 1-ій пол. XIX ст. Поява європейськи освіченої інтелігенції і виникнення громадсько-політичних товариств. Рам Мохан Рой та зародження ідеології націоналізму.

Передумови, причини, приводи й рушійні сили сипайського повстання 1857-1859 рр. Основні центри та хід визвольного виступу, його керівники. Спроба реставрації могольського правління. Багадур-шах. Повстання рані Лакшмі-бай і партизанська

боротьба під керівництвом Тантиї Топі. Стратегічні і тактичні помилки повсталих. Причини поразки сипайського виступу та його наслідки. Маніфест англійської королеви Вікторії від 1 листопада 1858 р. і зміна методів британської колоніальної політики в Індії.

Корегування стратегії і тактики колоніальної адміністрації Британської Індії в ост. третині XIX ст. Консервативні і ліберальні кабінети та коливання урядового курсу щодо Індії. Розвиток капіталістичної промисловості і аграрного підприємництва. Ринок землі. Економічні диспропорції та їхні негативні прояви. Селянські виступи 1870-1880 рр. Васудева Балвант Пхадке. Національний рух у Британській Індії 1860-1870-х рр., його течії і лідери. Програмові вимоги і тактика індійських ліберальних діячів та організацій. Балгангадхар Тілак як лідер радикального крила громадсько-політичного руху. Створення Індійського національного конгресу (ІНК) та постанови його I з'їзду в Бомбеї. Виникнення мусульманського релігійно-політичного руху. Саїд Ахмад-хан.

Фінансово-економічна політика уряду Британської Індії на поч. XX ст. Вдосконалення засобів експлуатації населення. Діяльність управляючих агентств. Завершення промислового перевороту. Становлення індійської торгово-промислової буржуазії. Поглиблення соціальних протиріч. Расова дискримінація. „Джингоїстська” політика уряду віце-короля Дж.Н. Керзона. Університетська реформа 1904 р. Поділ Бенгалії в 1905 р. і початок масових народних виступів. Значення гасел „сварадж” і „свадеші” у формуванні ідеології антиколоніального протесту. Бойкот англійських товарів. Поглиблення розбіжностей серед націоналістів і розкол в ІНК. Позиція поміркованих лібералів. Арешт Б. Тілака і Бомбейський страйк 1908 р. Принцип „поділяй і володарюй” у практиці британської політики в Індії. Реформи Морлі-Мінто. Скасування поділу Бенгалії. Розширення громадського представництва в органах влади. Індія в роки Першої світової війни. Лондонський, Паризький і американський центри індійської політичної еміграції. Поширення ідеї самоврядування і створення Ліги гомруля. Закон «Про оборону Індії» 1915 р. і практика його реалізації. Початок громадсько-політичної діяльності Махатми Ганді. Зміст програми сатьяграхи. Націоналістична організація Гадр. В. Чаттопдах'яя і створення Комітету індійської незалежності в Берліні. „Тимчасовий уряд Індії в еміграції” та інші антибританські політичні формування під час Першої світової війни.

Традиційна культура Індії. Красне письменство. Творчість Рабіндраната Тагора. Специфіка індійського мистецтва, його жанри. Художні канони і визначні досягнення. Тадж-Махал. Вплив індійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру. Релігійні традиції народів Індостану.

ТЕМА №8. Британські колонії Південної Азії (Бірма, Непал, Цейлон і Малайзія в сер. XVII – 1918 р.)

Бірманське королівство. Етно-господарська строкатість країни. Соціальна диференціація суспільства на „східний манір”. Правління Талуна як „підведення підсумків” періоду „великих царів” династії Таунгу. Законодавчі ініціативи і напрями регулювання соціальних відносин. Відносини з Цинським Китаєм та європейськими державами – Англією, Португалією, Голландією у XVII – 1-й пол. XVIII ст. Перші іноземні факторії. Проблема Аракану. Повстання підкорених народів і розпад королівства Ави в сер. XVIII ст. Маун Аун Зея. Відродження бірманської державності і утвердження династії Конбаунг. Структура державного апарату. Заплутаність владних компетенцій. Умиротворення монів і шанів. Англо-французьке суперництво в Бірмі. Зовнішня експансія мінджи Алаунпаї та його наступників у 2-й пол. XVIII – на поч. XIX ст. Війни з Сіамом і Китаєм. Підкорення Аракану. Правління мінджи Бодопаї і поступова стабілізація становища країни. Перенесення столиці до Амарапури. „Зигзаги” англійської політики щодо Бірми. Маніпурський конфлікт. Перша англо-бірманська війна 1824-1826 рр. Умови мирного договору в Яндабо. Англо-бірманські відносини. Перманентна криза влади. Спроби модернізації країни за правління мінджи Тараваді. Друга англо-бірманська війна 1852 р. та її наслідки. Двірцевий переворот і прихід до влади мінджи Міндона. Системність бірманських реформ та їхнє спрямування. Підсумки перетворень.

Посилення англійського тиску на Бірму. Нав'язання торгового договору 1867 р. Транзит британських товарів до Китаю. Пошук можливих союзників в захисті незалежності. Дипломатична місія У Кауна до Європи. Бірмансько-французька конвенція 1873 р. Проблема спадкоємства влади в останні роки царювання Міндона. Консервативне правління мінджи Тібо. Блискавичний хід третьої англо-бірманської війни і окупація Верхньої Бірми. Перетворення країни в англійську колонію. Розгортання руху опору колонізаторам та дії партизанських загонів. Каральні акції. Створення системи прямого колоніального управління. Виділення країни в окрему область Британської Індії. «Закон про села Бірми» 1889 р. Монокультурна переорієнтація господарства. Переформатування поземельних відносин. Мобілізація робочої сили. Господарське районування. Зародження національної інтелігенції та бірманського національно-релігійного руху, його організаційні осередки. «Черевикове питання».

Непал. Особливості історичного розвитку регіону. Вплив природно-географічного фактору на суспільне буття. Етно-політична строкатість країни на початок нових часів. Передумови об'єднання Непалу в 2-й пол. XVIII ст.: взаємодія доцентрових і відцентрових тенденцій. Роль князівства Горкха як консолідуючого військово-політичного центру. Прітхві Нараян Шах. Здобуття Катманду. Активізація зовнішньої експансії та її наслідки для країни. Договір з англійською Ост-Індською компанією 1792 р. Реорганізація системи землеволодіння та створення владного апарату держави. Правління мукхтіяра Бхім Сен Тхапи. Характеристика його політики соціального маневрування. Англо-непальська війна 1814-1816 рр. і Сугаулійський мирний договір. Двірцевий переворот 1846 р. і встановлення автократичного режиму Джанг Бахадур Рани. Участь гуркхів у придушенні повстання сипаїв 1857-1859 рр. Укріплення централізованої монархічної держави у 1860-х рр. «Список спадкоємців». Вироблення *modus vivendi* в англо-непальських відносинах.

Режим Ранакратії. Загострення суперництва серед правлячого монархічного сімейства. Шамшері-Рана. Посилення кланово-олігархічних тенденцій в суспільному житті. Внесення коректив у «Список спадкоємців». Соціально-економічна політика автократичного уряду Шамшерів-Рана. Централізація владного апарату та регламентація його функцій. Соціальна база режиму. Союзницькі відносини з Британською Індією.

Цейлон. Португальсько-голландське суперництво і колоніальна експансія Нідерландів на Цейлоні. Становище Кандійської держави у XVII-XVIII ст. Прибережні райони Цейлону під владою голландської Ост-Індської компанії. Спроби інтенсифікації колоніального господарства. Поєднання традиційних і нових форм експлуатації населення. Система раджакарії. Банкрутство Голландської Ост-Індської компанії. Загострення англо-голландського суперництва і завоювання Цейлону Англією. Окупація Кандійської держави. Перетворення острова в аграрно-сировинний придаток метрополії. Повстання 1818 р. Реформи Коулбрука–Камерона: модернізація господарського та адміністративного управління. Виконавча та Законодавча Ради в політичній системі Британського Цейлону. Розвиток монокультурного плантаційного господарства. Міграційна політика. „Цейлонські” та „індійські” таміли.

Збереження аграрно-сировинного спрямування економіки. Товаризація сільського господарства. Поширення культур чаю і каучуконосів. Перерозподіл земельної власності. Пауперизація населення. Трудова міграція індійських тамілів. Становлення національного підприємництва і місцевої буржуазії. Етно-політичні зміни на острові. Обструкція Законодавчої Ради 1864 р. Створення Цейлонської Ліги. Поступки британських властей і розширення компетенції представницьких органів. Сингальський націоналізм. Національно-релігійний рух під проводом Мунідаси Кумаратунгі. Цейлонська Ліга соціальних реформ. Реформа Законодавчої Ради 1910 р. і прийняття конституції 1912 р.

Малайзія. Витіснення португальців Голландією в сер. XVII ст. Союз із султанатом Джохор. Узяття Малакки і падіння її ролі як торгового центру. Спроби встановити монополію на торгівлю оловом. Піднесення Джохору в 2-й пол. XVII ст. Політична

ситуація на півострові у XVIII ст. Боротьба голландців з бугами. Капітуляція 1784 р. і перетворення Джохору у васала Ост-Індської компанії. Конфедерація Негрі-Сембілан. Суспільно-політичний лад і господарська система держав Малайського півострова. Завершення процесу ісламізації. Англійське проникнення у XVIII ст. Діяльність Френсіса Лайта. Договори з султанатом Кедах. Англійська факторія на о. Пінанг. Створення колоніальної провінції Велслі. Захоплення голландських позицій на півострові в добу наполеонівських воєн. Заснування Сінгапура і його стратегічне та торгове значення. Лондонський договір 1824 р. і англо-голландське врегулювання в регіоні. Колонія Стрейтс Сетлментс, її економічний розвиток і адміністративне становище. Малайські султанати, Сіам та Англія в 1-й пол. XIX ст. Нанінгська війна. Перетворення Джохору в британський протекторат. Розпалювання ворожнечі між місцевими володарями. Соціально-економічні зрушення на півострові в 1-й пол. XIX ст.

Політичне становище на поч. 1870-х рр. Міжусобиці й англійське втручання. Пангкорський договір і захоплення західно-малайських князівств. Англійська політика і повстання 1875-1876 рр. Підкорення Негрі-Сембілану та Пахангу. Повстання 1891-1895 рр. у Східній Малайї. Оволодіння північними територіями півострова. Адміністративно-територіальний устрій Британської Малайї. Заснування федерації малайських князівств. Непряме колоніальне управління. Ділова активність англійського капіталу і риси колоніальної господарської системи. Формування малайської буржуазії і пролетаріату. Трудова імміграція. Зародження ісламського просвітництва. Мохаммад Тагір бін Джалалуддин аль-Азахарі. Громадсько-політичні процеси в китайській та індійській іммігрантській громадах.

Непал і британські колонії Південної Азії під час Першої світової війни. Використання метрополією людських та сировинних ресурсів регіону. Політичні маневри англійської адміністрації. Розширення функцій місцевих самоврядних органів. Поляризація суспільно-політичних сил. Вплив індійських націоналістів. Консерватори і младобірманці. Перший бірманський національний з'їзд 1917 р. Повстання 1915 р. в Сінгапурі.

Традиційна культура країн і народів Південної Азії. Красне письмо. Специфіка мистецтва, його жанри. Буддійські мистецькі. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №9. Країни і народи Центральної Азії в середині XVII – початку XX ст.

Афганістан. Історико-географічне районування та етно-соціальна структура країни на початок нового часу. Відносини афганських племен з Іраном та Індією. Передумови виникнення державності у XVIII ст. Ахмад-хан Садазаї. Утворення Дурранійської держави. Війни Ахмад-шаха і стрімке територіальне зростання Афганістану. Соціально-економічний й адміністративно-політичний устрій Дурранійської держави. Причини її розпаду. Політична роздробленість Афганістану на зламі XVIII–XIX ст. Прихід до влади Дост Мухамеда, його спроби укріпити зовнішньополітичне становище держави. Стосунки з Персією, Англією й Росією. Англо-російське суперництво в Афганістані. Місії поручика І.В. Віткевича та О. Бернса. Перша англо-афганська війна та її результати. Договір 1854 р. Останній період правління Дост Мухамеда. Реформи Шер Алі-хана.

Британський курс «наступальної політики» в Центральній Азії. Меморандум Г. Роулінсона. Дипломатичні комбінації Шер Алі-хана і відносини з Росією. Друга англо-афганська війна. Гандамакський договір як спроба встановити англійський протекторат. Окупація країни. Зовнішньополітичні орієнтири еміра Якуб-хана. Антианглійські виступи населення. Правління еміра Абдурахман-хана, його внутрішня і зовнішня політика. Здобуття Кафірістану. Укріплення інститутів централізованої державності. Внесення змін до Гандамакського договору. Боротьба англійців за Кандагар. Битва при Майванді. Провал спроб розчленування Афганістану. Російсько-афганські суперечки на Памірі. Угода Мортімера Дюранда та розмежування з Британською Індією. Повстання пуштунських племен 1890-х рр. Соціально-економічні зрушення в країні на поч. XX ст.

Спроби модернізаційних перетворень за Хабібুলли-хана. Зародження просвітницького руху. Младоафганці і староафганці, їхні політичні програми. Мухаммед-бек Тарзі. Англо-російська конвенція 1907 р. і афганське питання. Країна в роки Першої світової війни. Спроби схилити еміра до вступу у воюючі блоки держав. Аманулла-хан. Початок війни за незалежність.

Монголія. Регіоналізація монгольського етно-територіального комплексу. Слабкість центральної влади. Аймаки в Халха-Монголії. Династії „малих” ханів. Специфіка соціальної стратифікації і господарського укладу кочового монгольського суспільства. Спроби виробити спільний халха-ойратський кодекс. Поширення ламаїзму у XVII ст. Суспільний вплив богдо-гегена і монастирів-дацанів. Втрата незалежності ханств Південної (Внутрішньої) Монголії. Міжусобна боротьба в Халха-Монголії. Встановлення маньчжурського панування, його форми і методи. Відомство Ліфаньюань та інститут китайських амбанів. Збереження й трансформація елементів монгольської родоплемінної демократії. Посилення Джунгарського ханства і його агресивна зовнішня політика у XVII – 1-й пол. XVIII ст. Китайсько-ойратські війни. Боротьба за владу після смерті Галдан Церена. Хан Амурсана. Окупація Цинами Джунгарії і Кашгарії. Утворення Сіньцзяну. Антиманьчжурське повстання 1755-1758 рр. Зміни в політиці цинського уряду в Монголії в 1-й пол. XIX ст. Законодавче Уложення 1789 р. Проникнення китайського торгівельно-лихварського капіталу. Рух за „оновлення” в ламаїстській церкві. Опір монголів китайсько-маньчжурському пануванню. Дугуйлани.

Розвиток товарно-грошових відносин і трансформація монгольського кочового господарства у 2-й пол. XIX ст. Зняття обмежень і посилення активності китайського торгово-лихварського капіталу. Діяльність російських, західноєвропейських та американських дипломатів і підприємців у Монголії. Зростання міст як центрів торгівлі. Розмивання традиційної структури і посилення поляризації суспільства. Зловживання цинських властей. Військова окупація Монголії Китаєм. Соціальні заворушення, їхні рушійні сили та цілі. Наростання масового народного невдоволення. Аюша як народний ватажок. Спрямованість діяльності авантюриста Дамбі-Джанцана. Розростання соціальних виступів, позиція суспільних верхів і богдо-гегена. Конфлікт з ургинським амбанем. Таємна липнева нарада монгольської знаті 1911 р. Пошук зовнішньополітичної підтримки. Місія Ханда-Доржі до Санкт-Петербурга, результати переговорів. Російське посередництво. Проголошення незалежності Монголії та перші кроки по формуванню теократичного правління. Оволодіння м. Кобдо. Друга місія Ханда-Доржі до Санкт-Петербурга. Місія Кодами до Урги і провал спроб установити японський протекторат. Міжнародно-правовий статус Монголії. Міждержавні договори по монгольському питанню: позиції Китаю, Росії, Японії. Троїста угода від 7 липня 1915 р. Перехідний характер суспільного і державного ладу країни за правління богдо-гегена. Ідеологічні процеси в Монголії. Зародження просвітницького руху і формування національної інтелігенції.

Казахстан і Середня Азія. Етно-політична карта регіону в новий час. Кочові та землеробські цивілізації. Локалізація казахських союзів племен – жузів. Середньоазійські ханства. Вплив фактору сусідства з Росією, Іраном, Джунгарським ханством і Китаєм. Торгівля в регіоні. Форми землеволодіння і землекористування, ремісниче виробництво. Повільний розклад традиційного соціально-економічного ладу. Військові конфлікти і владна анархія. Навала Надір-шаха. Боротьба з джунгарською агресією. Спроби політичної консолідації у казахів. Хан Абулхайр. Посольство А.І. Тевкелева. Прийняття Молодшим і Середнім жузами російського протекторату. Національно-визвольний рух в Молодшому жузі в 1783-1797 рр. Байбакти Батир Срим. Укріплення російської влади в казахських степах. Встановлення протекторату Росії над Старшим жузом в 1-й пол. XIX ст. Ліквідація реліктів родокланового управління. Уніфікація адміністративного поділу і створення Семипалатинської губернії. Становище в середньоазійських ханствах в 2-й пол. XVIII – 1-й пол. XIX ст. Зміна правлячої династії в Бухарському еміраті. Активізація

англо-російського суперництва в регіоні. Три російських місії 1858-1859 рр., їхні цілі і результати. Мотиви просування Росії в Середній Азії в 1860-1870-х рр. Поєднання економічних та військово-стратегічних цілей. Конфлікт з Кокандським ханством і здобуття Ташкента. Оволодіння Бухарським еміратом. Військово-адміністративна реорганізація регіону і створення Туркестанського генерал-губернаторства. К.П. Кауфман. Утвердження Росії в районі Красноводська. Приєднання Хівинського ханства. Війна з Кокандом і ліквідація ханства. Підкорення туркменських і каракалпацьких племен. Наслідки включення Середньої Азії і Казахстану до складу Російської імперії.

Політика Росії в Середній Азії під час східної кризи 1870-х рр. Здобуття оазисів (Ахал-Текінського, Мервського, Тедженського і Пянджинського). Російсько-англійські протиріччя в регіоні. Територіальні здобутки Росії у високогірних регіонах Центральної Азії та розмежування з Афганістаном. Угоди 1885 і 1895 рр. Становище середньоазійських володінь у складі Російської імперії. Військово-адміністративне управління і місцеве самоврядування. Створення Степового генерал-губернаторства. Економічні та інфраструктурні перетворення російських властей. Побудова Закаспійської залізниці. Переселенська політика уряду П.А. Столипіна і загострення земельно-водного питання. Повстання в Середній Азії і Казахстані в 1916 р. Амангельди Іманов.

ТЕМА №10. Персія в сер. XVII – на поч. XX ст. Бабідські рухи та революція 1905-1911 рр.

Становище країни за правління останніх Сефевідів в 2-ій пол. XVII – на поч. XVIII ст. Криза традиційних соціально-економічних структур, її причини і прояви. Неefективність державного апарату. Виступи підкорених народів. Ускладнення зовнішньополітичного становища країни. „Перський похід” російської армії 1722-1723 рр. Конфлікти з турками щодо Закавказзя. Захоплення влади Мір-Махмудом. Вигнання афганців. Узурпація трону Надір-шахом. Агресивна завойовницька політика Надір-шаха та її наслідки для країни та її сусідів. Жорстоке придушення народних виступів. Вбивство Надір-шаха. Правління Керім-хан Зенда.

Прихід до влади династії Каджарів. Проникнення іноземних держав у перські володіння. Відносини з Англією, Францією й Росією. Режим капітуляцій. Договори з Англією 1809 і 1814 рр. Російсько-іранські війни. Положення Гюлістанського та Туркманчайського мирних договорів. Втрата провінцій Закавказзя. Загострення англо-російського суперництва в Персії. Вбивство посланника О.С. Грибоєдова. Гератське питання. Активізація діяльності іноземного капіталу в Персії в 2-ій третині XIX ст. Ірано-американський договір „Про дружбу і торгівлю” 1856 р. Англо-іранська війна 1856-1857 рр. і Паризький мир.

Наростання протестних настроїв народу. Проповідницька діяльність Алі Мухаммеда Ширазі (Баба). Виникнення осередків релігійно-містичного руху бабідів. Принципи і положення священної книги „Беян”. З’їзд керівників бабідського руху в Бедашті і початок активної фази повстання. Мухаммед-Алі Барфоруський. Хід повстання в Мазандерані, Зенджані та Нейрізі. Рушійні сили бабідських виступів, участь жінок. Коррат аль-Айн. Характер бабідських повстань, причини їхньої поразки і наслідки. Бегаїзм.

Монархія Каджарів в останній третині XIX – на початку XX ст. Поглиблення соціально-економічної та політичної кризи в Персії на середину XIX ст. Реформи Амір Незама та їх скасування.

Протиріччя у формуванні капіталістичного укладу в Персії в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Товаризація сільського господарства. Зростання видобувної та переробної промисловості. Зрушення в структурі суспільства. Активізація іноземного капіталу та оволодіння ним ключовими позиціями в іранській економіці. „Концесійна гарячка”. Гостра конкуренція за іранський ринок. Шахиншахський та Обліково-позиковий банки. Кредитно-фінансове закабалення Персії. Поділ країни на сфери впливу. Сценарій косметичних реформ Наср ад-Дін-шаха. Консервативний опір їхній реалізації. Вбивство шаха. Ідейно-

політична ситуація в Персії на рубежі XIX-XX ст. Формування іранської інтелігенції й націоналістичної ідеології. Вплив шіїтського духовенства. Націоналістичні організації та їхні очільники. Мальком-хан, Абд ар-Рахім Талибов, Зейн аль-Абедін Марагеї. Товариство „Енджумене махфі”.

Назрівання революційної ситуації в Персії на поч. XX ст. Причини й передумови революційного вибуху. Початок і періодизація іранської революції, особливості її рушійних сил. Перші здобутки повсталого народу. Відставка глави уряду Айн-ед-Доуле. Створення енджуменів, їхня роль в революції. Моджахеди і федаї. Ухвалення виборчого закону і скликання меджлису. Проголошення конституції, її ліберальні положення. Мохаммед Алі-шах і спроби реакційних сил перейти в наступ. Завершення першого періоду революції. Поляризація політичних сил і активізація радикально-демократичного табору. Бахтіарське угруповання і права опозиція. Перші робітничі страйки. Розгортання селянської боротьби. Перехід влади на місцях до енджуменів. Закон про провінційні і обласні енджумени від 1 (14) липня 1907 р. Зростання ролі організацій моджахедів. Поширення вільної преси. Контрвиступи консервативних сил. Вбивство Амін-ес-Султана. Введення в дію доповнення до конституції. Впровадження громадянських свобод. Реакція імперіалістичних держав на події в Ірані. Англо-російська конвенція 1907 р. Надання іноземної допомоги у придушенні революції. Державний переворот в Тегерані 23 червня 1908 р. Переміщення центру революції до Тебриза. Повстання 1908-1909 рр. Дії революційних загонів Багіра і Саттара. Перемоги конституціоналістів-демократів в ряді міст. Спільна англо-російська інтервенція. Скинення Мохаммед Алі-шаха. Прихід до влади ліберального уряду Сепакдара. Скликання другого меджлису, його фракції. Діяльність американської фінансової місії М. Шустера. Спроба реставраційного перевороту Мохаммед Алі-шаха. Здобутки іранської революції та її історичне значення.

Іран в роки Першої світової війни. Характер іранського нейтралітету. Активність німецької агентури. Турецьке вторгнення в Іранський Азербайджан. Війна і позиції фракцій третього меджлису. Відставка уряду Мостоуфі аль-Мамалека. „Тимчасовий національний уряд” в Кумі. Антианглійські та антиросійські виступи. Окупація півночі і півдня країни російськими та британськими військами. Перерозподіл сфер впливу в Ірані.

Традиційна перська культура. Красне письменство. Специфіка іранського мистецтва, його жанри. Вплив ісламу на традиційну культуру. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №11. Перетворення Османської імперії у „хвору людину Європи” (середина XVII – 1918 р.). «Східне питання».

Османо-турецьке суспільство на початок нового часу. Становище підкорених народів у 2-й пол. XVII–XVIII ст. Протирічливі тенденції господарського розвитку країни. Криза сипахійської і зростання ролі приватної системи землеволодіння. Вплив світового ринку на розвиток торгівлі. Фінансові ускладнення і посилення податкового тягаря. Відкупна податкова система (ільтізам і малікяне). Селянські і міські соціальні виступи 2-ї пол. XVII–XVIII ст. Повстання під проводом Патрона Халіла. Нові явища в соціальному житті у XVIII ст. Зростання впливу провінційної знаті. Реформи великих візирів Кепрюлю. Війна „Священної Ліги” і витіснення турків з Центральної Європи. Карловацький трактат 1699 р. Кримські та Азовські походи 1680-1690-х рр. Константинопольський мир. Спроби реформ у XVIII ст. Ібрагім-паша. Поразки у війнах з Росією та її союзниками. Територіальні втрати. Включення Криму до складу Росії. Виникнення „східного питання”. „Грецький проект” імператриці Катерини II. Послаблення султанської влади.

Внутрішня ситуація в Оттоманській імперії в кінці XVIII – 1-й пол. XIX ст. Цілі і зміст політичного курсу нізам-і-джедід за правління Селіма III. Мустафа-паша Байрактар. Хвиля реформ султана Махмуда II, його прагнення зміцнити центральну владу в державі. Знищення корпусу яничарів. Регулярне військо ешкенджи. Ліквідація тимарів, сипахійської системи та зміни адміністративного устрою імперії. Спроби вдосконалення соціальної інфраструктури. Обмеженість реформ 1820-1830-х рр. Гюльханейський хатт-і-

шериф 1839 р. Танзімат як спроба модернізації країни за європейським зразком, її складові. Мустафа Решід-паша. Другий період Танзімату. Земельний кодекс 1858 р. Наслідки реформаторської політики. Зародження ліберально-конституційного руху. Товариство „нових османів”, його ідеологічні принципи.

Міжнародне становище країни за часів наполеонівських воєн. Російсько-турецька війна 1806-1812 рр. Бухарестський мир. Розгортання національно-визвольного балканських народів. Сербські повстання. Революція в Греції та „східна криза” 1820-х рр. Морська битва під Наварином 1827 р. Російсько-турецька війна 1828-1829 рр. Адріанопольський мирний трактат. Єгипетське питання і боротьба великих держав за вплив на Близькому Сході у 1830-х рр. Ункіяр-Іскелесійська угода з Росією. Договори-капітуляції з іншими іноземними державами. Перетворення Оттоманської Порти у „хвору людину” Європи. Суперечка за „Святі місця” як новий етап „східної кризи”. Провал спроб її дипломатичного врегулювання. Початок Кримської війни 1853-1856 рр. Синопський бій. Перетворення війни в коаліційну. Поразка Росії. Положення Паризького мирного договору. Наслідки війни для Оттоманської Порти.

Сповільнені темпи капіталістичної модернізації та її диспропорції. Поглиблення кризового становища турецької економіки в ост. третині XIX ст. „Управління Оттоманського публічного боргу”. Зростання залежності від іноземного капіталу. Слабкість турецької буржуазії. Активізація ліберального громадсько-політичного руху „Нових османів”. Намик-Кемаль і газета „Ібрет”. Діяльність Ахмеда Мідхат-паші. Проголошення Конституції 1876 р. та характеристика її положень. Доктрина османізму. Початок турецького парламентаризму.

Розігнання парламенту і встановлення тиранічного режиму „зулум”. Деспотичні методи правління султана Абдул-Хаміда II. Соціальна опора режиму. Реакційна політика в царині освіти і боротьба з інакодумством. Розпалювання релігійної і національної ворожнечі. Вірменські погроми 1890-х рр. Стрімке наростання національно-визвольного руху народів Балкан і „східна криза” 1870-х рр. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та її підсумки. Положення Сан-Стефанського прелімінарію та рішень Берлінського конгресу. Загострення суперництва великих держав і територіальні втрати Османської імперії 1880-1890-х рр. Німецька військова місія генерала фон дер Гольца. Проект побудови Багдадської залізниці. Османська імперія як „східний друг” Німеччини.

Зародження і розвиток молотурецького руху, його соціальний контекст та політичні цілі. Виникнення таємного товариства „Єднання і прогрес”. Турецька ліберальна еміграція. Політична платформа Ахмеда Різи та принца Сабахаддина. Спроба консолідації молотурецького руху на I конгресі в Парижі (1902 р.) та її невдача. Характер розбіжностей між його фракціями і групами. Національно-визвольний рух нетурецьких народів Османської імперії як одна з основних течій опозиції режимові „зулум”. Виступи населення Македонії, Албанії, вірменських провінцій. Вплив першої російської революції на Османську імперію. Радикально-демократична організація „Джан Веріп” і встановлення „двовладдя” в Ерзерумському вілаєті.

Ревельське побачення імператора Миколи II і англійського короля Едуарда VII 1908 р. та їхні рішення по македонському питанню. Повстання гарнізону м.Ресна та початок молотурецької революції, її рушійні сили. Прихід до влади партії „Єднання і прогрес”. Відновлення Конституції 1876 р. Поміркований характер політичних перетворень. Скликання парламенту. Розкол серед молодотурків. Програмові вимоги партії „Ахрар”. Спроба контрреволюційного заклоту в квітні 1909 р. Скинення Абдул-Хаміда II.

Напрями і принципи внутрішньої і зовнішньої політики молодотурецького уряду, її протирічивість і непослідовність. Інституційні та адміністративні реформи. Зрушення в управлінні економікою. Доктрина османізму в дії та її вплив на становище національних меншин. Подальший розпад Османської імперії. Тріполітанська і Балканські війни як об’єктивний вираз слабкості країни. Поправішання молодотурецького правління в 1910-х рр. Зія Гьокалп і складові ідеології пантюркізму, її вплив на політику уряду. Тріумвірат

Енвер-паші, Талаат-паші та Джемаль-паші. Формування опозиції молодотурецькому режиму. Позиція партії „Свобода і згода” (ітілафістів), її соціальна база. Військовий переворот 1913 р. Посилення проницецького курсу зовнішньої політики молодотурецького уряду. Місія генерала Лімана фон Сандерса.

Османська імперія в роки Першої світової війни. Інцидент з крейсерами „Гебен” і „Бреслау”. Початок бойових дій в 1914 р. Сарикамиська битва. Вихід російських військ у Східну Анатолію. Месопотамський та близькосхідний театри війни. Таємні рішення Лондонської конференції 1915 р. щодо поділу Османської імперії. Військово-політичне підґрунтя Галіполійської операції британського командування. Геноцидні акції 1915 р. проти вірменського та арабського населення та їхні винуватці. Сучасні дискусії навколо питання геноциду вірмен. Військова та економічна катастрофа в 1917 р. Демографічні втрати. Стрімке наростання народного невдоволення та національно-визвольного руху нетурецького населення. Поразка у Першій світовій війні. Мудроське перемир'я.

Традиційна культура Туреччини. Красне письменство та його жанри. Специфіка турецького мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив турецько-levantійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ТЕМА №12. Арабські країни Близького і Середнього Сходу та Північної Африки в середині XVII – на початку XX ст.

Арабські країни у складі Османської імперії, їхнє економічне і політичне становище. Вплив європейського капіталу і соціально-господарські зрушення. Характер виступів населення. Поєднання соціальних і релігійних вимог. Роль ісламу в суспільному житті арабського світу в новий час. „Арабське відродження” і культурні процеси. Сирія як вогнище просвітницького руху. Арабська інтелігенція. Суспільні ідеї літератури й публіцистики. Поява періодичної преси. Труднощі складання місцевих етно-національних спільнот.

Становлення загальноарабського національно-патріотичного руху. Абд ар-Рахман Кавакібі і виникнення концепції арабської єдності. Соціально-політична основа арабського націоналізму. Роль армійського офіцерства й інтелігенції. Просвітницько-європеїстська й ісламсько-реформістська течія „арабського Відродження”. Поширення антизахідницької ідеології ісламської солідарності. Консерватизм націонал-просвітницьких поглядів Джемаль ад-Діна аль-Афгані. Ідейна еволюція програмових установок арабського національного руху: від автономії до незалежності. Перший арабський конгрес в Парижі 1913 р., його дискусії і постанови. Вироблення зовнішньополітичних орієнтирів. Логіка коливань між Антантою і Троїстим Союзом. Налагодження взаємодії між арабськими громадсько-політичними центрами й осередками. Формування радикальних військово-патріотичних організацій. Зростання активності антантівської і німецької агентури на Близькому і Середньому Сході перед Першою світовою війною.

Вплив Першої світової війни на арабські країни. Плани воюючих держав щодо арабського Сходу. Початок бойових дій в Месопотамії і Палестині. Провал турецького наступу на Суецький канал. Поразки антантівських армій 1915 р. Розгоряння антитурецького повстанського руху в області Джебель ад-Друз, Іраку, Аравії. Діяльність британської і французької агентури. Лоуренс Аравійський. Союз англійців і правителя Хіджазу Хусейна аль-Хашімі. Англо-арабські бойові угруповання. Проекти імперіалістичних держав щодо поділу арабських володінь Туреччини. Рішення Лондонської міжсоюзницької конференції 1915 р. по Аравії. Угода Сайкса-Піко. Падіння Багдада, Яффи та Єрусалима. Бойові дії на Месопотамському і Палестинському фронтах на завершальному етапі Першої світової війни. „Декларація Бальфура” й концепція створення в Палестині „національного вогнища для єврейського народу”.

Близький і Середній Схід. Аравія. Етно-соціальна структура населення. Племінна роздрібленість. Розгортання ваххабітського руху. Мухаммед ібн Абд-аль-Ваххаб і віровчення „пуритан пустелі”. „Доктрина таухід”. Утворення теократичної держави Саудидів у Неджді. Зовнішня експансія Саудидів і поширення їхнього впливу на

Аравійському півострові. Боротьба за Хіджаз. Розгром ваххабітської держави і підкорення Аравії Єгиптом. Друга аравійська держава Саудидів (1843-1865 рр.) та її розпад. Становище дрібних арабських уділів Перської затоки (Кувейту, Бахрейну, Катару). Укріплення англійських позицій в Аравії у 1-й пол. XIX ст. Оволодіння Піратським берегом. Поділ Оману в 1861 р. Суперництво з Францією.

Суспільно-політична ситуація в 1870-х рр. після розпаду другої держави Саудидів. Слабкість турецьких позицій на Аравійському півострові. Піднесення Шаммарського емірату. Етно-релігійні принципи політики його володарів. Правління Мухаммеда Ааль Рашида як пік могутності Джебель-Шаммару. Встановлення контролю над Центральною Аравією. Катаро-бахрейнський конфлікт 1860-х рр. Подальше посилення англійських позицій в Аравії в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Арабські країни регіону в „системі оборони” Британської імперії. Суперництво з Німеччиною і Францією. Становище Договірному Оману. Централізаторська політика султана Маскату Туркі бін Саїда та його зовнішньополітичні маневри. Васальні договори Катару і Бахрейну з Англією. Встановлення протекторату над Кувейтом та султанатом Маскат. Поїздка лорда Дж.Н. Керзона в район Перської затоки 1903 р. та її значення. Друге турецьке завоювання Ємену, його маргінальне становище у складі Османської імперії. Встановлення взаємодії аравійських володарів з арабськими націоналістичними лідерами, їхня спільна конференція 1914 р. Фактичне унезалежнення Хіджазу і Неджду. Відновлення держави Саудидів. Визнання внутрішньої автономії Ємену. Повстання в Асирі. Подальше послаблення турецької влади в Аравії.

Сирія і Ліван. Строкатість етно-конфесійної палітри регіону. Провідні мусульманські і християнські громади, їхній політико-правовий статус в Османській державі. Роль маронітської церкви. Ступінь залежності сирійських еялетів від Стамбула. Адміністративно-політична система і судоустрій. Аяни як нова соціальна спільнота і носій влади. Господарське життя Близького Сходу. Значення європейської левантійської торгівлі. Становище у Палестині. Автономія Лівану. Владні клани Маанідів та Шихабів. Російсько-турецька війна 1768-1774 рр. та її вплив на політичну ситуацію на Близькому Сході. Сепаратистський проект „галілейського шейха” Дагір аль-Умара і причини його провалу. Деспотичне правління Ахмад-паші аль-Джеззара в сирійських провінціях.

Централізаторська політика ліванського еміра Башира II. Переселення мусульман-друзів та християн-маронітів. Конфлікти з аравійськими ваххабітами. Вплив Сирійського походу Мухаммеда Алі на становище провінцій. Поширення на Сирію і Ліван єгипетських реформ, їхні результати. Протестні виступи населення. Втрата Мухаммедом Алі близькосхідних провінцій за умовами Лондонської конвенції 1840 р. Відновлення турецької влади. Скасування автономії Ліванського емірату. Втручання західних держав у близькосхідні проблеми. Повстання етно-релігійних громад регіону 1841-1842 та 1845 рр. Посилення міжконфесійної ворожнечі. Погроми в Дамаску та Бейруті. Французька експедиція 1860-1861 рр. Проникнення іноземного капіталу в Сирію та Ліван, його вплив на життя регіону.

Реформи Танзімату в сирійських провінціях. Губернаторство А. Мідхат-паші в Дамаску. „Органічний Статут Гірського Лівану” 1861 р. Територіальна реорганізація Сирії 1864 і 1887-1888 рр. Адміністративні реформи та управлінські новації. Створення меджлісів і розвиток місцевого самоврядування. Перебудова судоустрою і судочинства. Реалізація закону про освіту 1869 р. Криза традиційних еліт і зміни в суспільній стратифікації як наслідок реформ Танзімату. Посилення централізаторських тенденцій в епоху „зулум” та їхнє соціально-політичне підґрунтя. Методи боротьби з регіональним сепаратизмом. Підкорення області Джебель ад-Друз. Укріплення прикордоння й охорона торгових шляхів. Міграційні процеси. Виникнення єврейських землеробських колоній в Палестині.

Капіталістичний уклад у промисловості і сільському господарстві. Зрушення в землеволодінні і землекористуванні. Посилення іноземних впливів на місцеву економіку.

Ідеологічні процеси в країнах Близького Сходу. Проникнення західних культурних досягнень та ідей. Діяльність місіонерів та їхній вклад у розвиток шкільництва й освіти. Російська духовна місія та Православне Палестинське товариство. Наступна фаза „арабського Відродження”. Перші паростки надконфесійного сирійського патріотизму. Характеристика двох тенденцій розвитку національної самосвідомості. Консолідація арабської інтелігенції та зростання її суспільного впливу. Гурток реформаторів-салафістів. Навчально-просвітницькі „Великий” і „Малий” дамаські гуртки. Конкуренція національно-патріотичних і панісламістських ідеологічних концепцій. Арабський націоналізм і османізм. Сирійські дисиденти та ортодокси.

Політична ситуація на Близькому Сході на поч. ХХ ст. Взаємодія з молотурецькими підпільними організаціями. Арабські емігрантські центри. Розчарування в результатах молодотурецької революції. „Літературний клуб” як осередок загальноарабської легальної опозиції. Підпільна організація „Аль-Кахтанія”. Повстання в області Джебель ад-Друз. Посилення впливу реформістської течії арабського національного руху та його осередки. Партія поміркованих лібералів і бейрутська Ліга реформ.

Ірак. Особливості етно-плеємінної структури країни. Відносини зі стамбульським урядом. Автономістські тенденції політики Ейюб Хасан-паші. Правління кюлеменів. Поділ країни на дві провінції. Реформи Дауд-паші, їх соціально-політичний зміст і наслідки. Невдача спроб витіснення англійців. Господарський підйом країни. Боротьба за Курдистан. Наслідки персько-турецької війни 1821-1823 рр. Ерзерумська угода. Усунення Дауд-паші від влади і ліквідація режиму кюлеменів. Оцінки впливу реформ Танзімату на іракські провінції. Посилення англійського впливу в Месопотамії.

Губернаторство А. Мідхат-паші. Поглиблення реформ Танзімату. Реалізація закону про віласти. Скасування відкупної системи ільтізам. Зрушення у сфері освіти. Вдосконалення шляхів і засобів сполучення. Розвиток судноплавства по Тигру і Євфрату. Земельна політика. Відносини з арабською плеємінною верхівкою. Завоювання Кувейту та аль-Хаси і утворення санджаку Неджд. Оцінка результатів реформаторського правління Мідхат-паші. Соціально-економічні процеси в Іраку в умовах розвитку капіталізму. Монокультурне спрямування господарства. Початок експлуатації нафтопромислів Мосула. Зростання залежності від іноземного капіталу. Економічні та політичні інтереси Англії, Франції, Німеччини та різке посилення їхньої конкуренції в Іраку. Проекти побудови Багдадської залізниці.

Політична обстановка в Іраку на поч. ХХ ст. Розгортання діяльності арабських націоналістичних осередків. Соціально-політична активність населення і каральні експедиції молотурецького уряду. Радикальна й реформістська течії національного руху. Національний науковий клуб, Товариство реформ і Товариство прапора.

Північна Африка. Єгипет. Правління мамелюцьких беїв у 2-ій пол. XVII–XVIII ст. Специфіка аграрних відносин і стан міського господарства. Структура владно-політичних відносин. Спроби незалежнення від Стамбула за правління Алі-бея. «Єгипетська авантюра» Наполеона Бонапарта. Битва біля пірамід. Боротьба арабського населення проти французів. Узяття Каїра. Політика окупаційної влади. Крах єгипетського походу. Прихід до влади Мухаммеда Алі і політична ситуація в країні на поч. ХІХ ст. Системний характер модернізаційних реформ. Заходи по заохоченню національного промислового виробництва. Інфраструктурні та адміністративні реформи. Зовнішня політика Мухаммеда Алі. Спроба перетворити Східне Середземномор'я у «внутрішнє озеро». Походи в Сирію і Ліван. Кютахійська угода 1833 р. і фактичний поділ Османської імперії. Зміна статусу Єгипту в її складі. Лондонська конвенція 1840 р. і її положення по єгипетському питанню. Єгипет у 50-60-х рр. ХІХ ст. Двірцевий переворот 1854 р. і скинення Аббас-паші. Косметичні зміни в політичній системі та судоустрої. Активізація діяльності іноземного капіталу в Єгипті за правління хедива Ісмаїла. Фердинанд Лессепс і проект побудови Суецького каналу.

Господарська система країни в умовах розвитку капіталізму і втягнення у світовий ринок. Поземельні відносини. Зміни соціальної структури населення. Робітничий клас і перші прояви його активності. Посилення аграрно-сировинного характеру економіки. Збільшення впливу іноземного капіталу та його руйнівні наслідки. Завершення побудови Суецького каналу. Обставини придбання його контрольного пакету акцій англійським урядом. Кредитно-фінансове закабалення країни. Структура державного боргу. Закон про мукабалу. Внутрішня державна позика 1874 р. Дефолт 1876 р. Діяльність „комісії хедивського боргу”. Утворення міжнародної комісії для обстеження фінансів Єгипту та її постанови. „План Р. Вільсона”. Загроза втрати суверенітету країни. „Європейський” кабінет Нубар-паші та його „санаційна” фінансова політика. Наростання протестних настроїв у Єгипті та організаційне оформлення патріотичної опозиції. „Ватаністи”. Усунення хедива Ісмаїла. Кабінет Ріяз-паші.

Утворення Національної партії і таємного товариства „Молодий Єгипет”. Роль армійського офіцерства в консолідації опозиції. Причини, привід і хід визвольного повстання під керівництвом Арабі-паші. Політичні маневри хедива Тауфіка і уряду Шериф-паші. Роль парламенту в подіях. Перехід влади до рук патріотичного офіцерства. Єгипетський конституціоналізм та „Органічний закон” 1882 р. Стамбульська міжнародна конференція по Єгипту. Бомбардування Олександрії. Англо-турецька інтервенція й окупація країни. Усунення Арабі-паші і „військового кабінету”. Фактичне перетворення Єгипту в англійський протекторат. Генеральний резидент лорд Евелін Кромер. Позиція великих держав у єгипетському питанні.

Єгипет як один з провідних центрів „арабського Відродження”. Умови розвитку суспільної думки. Зростання національної інтелігенції та її роль в культурно-просвітницьких процесах. Алі Мубарак. Сирійська політична імміграція. Течії „арабського Відродження” в Єгипті. Мухаммед Абдо і спроби синтезу традиційного ісламу і західної культури. Еволюція ідейних принципів та напрями громадсько-політичної активності Мустафи Кяміля. Спрямовання просвітницької діяльності Джамаль ад-Діна аль-Афгані в Єгипті.

Загострення політичної ситуації на поч. ХХ ст. Деншавайський інцидент і перша загальнонаціональна антианглійська кампанія. Відставка лорда Кромера. Гнучкість політики його наступників на посаді генерального резидента. Створення угодовських політичних партій. Партія Вітчизни (Ватан) та її боротьба з британським колоніалізмом. Розгортання діяльності Османської партії адміністративної децентралізації, її загальноарабський характер. Надзвичайні закони 1909 р. Генеральний резидент Г. Кітчнер і реформа представницьких органів влади. Оголошення британського протекторату.

Інші країни Північної Африки. Туніс. Автономістські прагнення туніських беїв з династії Хусейнідів у XVIII – 1-й пол. XIX ст. Протидія зазіханню західних держав. Відносини з Францією. Припинення піратських акцій корсарів. Реформаторські заходи Ахмед-бея, їхні цілі. „Ахд-аль-Аман” („Фундаментальний пакт”) 1857 р. і поширення на Туніс законоположень Танзімату. Оприлюднення конституції 1861 р. Зовнішня політика Тунісу. Посилення залежності від європейського капіталу. Дефолт 1867 р. та його наслідки. Соціальний контекст повстанського виступу Алі ібн Гедахема.

Фінансово-економічне становище Тунісу в 1870-х рр. і його перетворення в напівколонію. Діяльність Міжнародної фінансової комісії. Антикризисний менеджмент уряду Хайрадин-паші. Адміністративно-політичні, економічні та освітні реформи. Причини відставки Хайрадин-паші. Посилення суперництва великих держав і неформальні домовленості щодо Тунісу на Берлінському конгресі 1878 р. Французький десант в Бізерті. Підписання Бардоського договору 1881 р. та його зміст. Завершення окупації Тунісу і встановлення французького протекторату. Ла-Марсська конвенція. Повноваження генерального резидента та особливості політичної системи Тунісу. Збереження правлячої бейської династії. Значення Консультативної конференції.

Європейська імміграція. Земельний закон 1885 р. та розвиток аграрного підприємництва. Зростання видобувної і переробної промисловості. Зміна соціально-економічних пропорцій в умовах капіталістичної модернізації. Нові тенденції в духовному житті країни. Вплив європеїзації на традиційну культуру. Формування верстви ліберально-західницької інтелігенції. Туніс в епоху „пробудження Сходу”. Виникнення політичних партій, їхні програми і практика діяльності.

Лівійські провінції. Методи володарювання османських деїв у Тріполітанії та її становище у складі імперії. Правління бейлербеїв з династії Караманли у XVIII – 1-й третині XIX ст. Сенуситський рух в суспільному житті лівійських провінцій у 1-й пол. XIX ст. Перетворення в лівійських провінціях Османської імперії в другий період Танзімату. Заходи по підвищенню обороноздатності. Виокремлення Кіренаїки в окрему область. Адміністративні ради, муніципалітети та реорганізація судової системи. Упорядкування землеустрою. Розвиток фінансово-економічної інфраструктури, систем зв'язку і комунікацій. Об'єктивна обмеженість модернізаційних реформ. Зростання стратегічного значення Тріполітанії, Кіренаїки і Феззану в ост. третині XIX ст. Посилення залежності від європейського капіталу. Підприємницька активність італійських фірм. Діяльність „Банко ді Рома”. Негативна реакція лівійських арабів на національно-релігійну політику молодотурків. Протидія зазіханьм західних держав. Військово-дипломатична й пропагандистська підготовка Італії до захоплення лівійських провінцій. Тріполітанська війна 1911-1912 рр. Позиція сенуситської верхівки. Положення Уши-Лозаннського мирного договору.

«Алжирське регентство» у складі Оттоманської Порти, його адміністративний поділ, соціальні та господарські відносини, військовий потенціал. Французька активність в країні. Плани Наполеона Бонапарта щодо Алжиру. Дипломатичний інцидент 1827 р. і виникнення casus-belli. Загарбання приморської частини Алжиру Францією. Визвольна війна під проводом Абд аль-Кадіра, його стратегія і тактика. Каральні експедиції і злочини французької воячини. Підсумки і значення визвольної війни алжирського народу та причини її поразки. Французька колонізація країни, її форми і методи. Становище в Алжирі після поразки визвольного руху під проводом Абд аль-Кадіра. Проникнення колонізаторів у глибинні райони. Специфіка статусу Алжиру у складі французької колоніальної імперії, його адміністративний поділ. „Корисний Алжир” і „Туземний Алжир”. Роль „арабських бюро” в управлінні країною. Алжиро-європейці як особливий соціальний та етнокультурний тип. „Сеньйори колонізації”. Розвиток місцевого самоврядування. „Повноправні” і „змішані” комуни. „Туземний кодекс” 1881 р. та практика його реалізації. Завершення реорганізації політичної системи Алжиру в 1890-х рр. Французька підприємницька активність та її вплив на соціально-економічне становище арабо-берберського населення. Відгомін в Алжирі революційних подій 1870-1871 рр. в метрополії. Республіканська асоціація та Алжирська комуна. Визвольне повстання під проводом Мухаммеда Мукрані, його рушійні сили та ідеологія. Релігійне братство Рахманія. Останні спалахи антиколоніальної збройної боротьби в 1870-1880-х рр. Суспільно-політичне життя Алжиру на рубежі XIX–XX ст. „Традиціоналісти” і младоалжирці, їхні ідейно-політичні позиції.

Султанат Марокко на перехресті міжнародних морських шляхів. Фактори збереження суверенітету. Воцаріння династії Алауїтів. Централізація країни за правління Мулай Ісмаїла. Гнучкість його зовнішньої політики. Кланово-родова ворожнеча і міжусобні війни XVIII ст. Суфійські братства. Внутрішня політика марокканських султанів у 1-й пол. XIX ст. Європейські держави і Марокко. Конкуренція Англії, Франції та Іспанії за території і ринки країни. Боротьба за округ Тетуан. Положення двосторонніх договорів.

Спроби реформаторської модернізації Марокко в 1860-1870-х рр.: масштаби задумів та результати. Геополітичне становище „Шерифської імперії”. Інтернаціоналізація іноземного втручання. Мадридська конференція 1880 р. і юридичне оформлення

напівколоніального статусу країни. Франко-марокканська конвенція 1883 р. „Уточнення” кордонів з французькими й іспанськими володіннями. Домовленості французької дипломатії з імперіалістичними державами й одержання карт-бланшу на Марокко. Діяльність комісії „по проведенню реформ”. Поглиблення франко-німецьких протиріч. Візит кайзера Вільгельма II до Танжера. Перша марокканська криза. Альхесіраська конференція та зміст її Генерального Акту. Міжнародна опіка над Марокко. Інцидент в Касабланці. Наростання протестного руху в країні і скинення султана Абд аль-Азіза. Громадянське протистояння 1907 р. Капітулянтська політика Мулай Хафіда. Повстання 1911 р. „Стрибок „Пантери”. Розгоряння другої марокканської кризи. Міжнародне врегулювання франко-німецького конфлікту. Встановлення французького протекторату в Марокко.

Традиційна культура арабського Сходу та Північної Африки. Красне письменство та його жанри. Специфіка арабського мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив арабсько-levantійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру

ТЕМА №13. Тропічна і Південна Африка в середині XVII – на початку XX ст.

Колоніальний поділ континенту.

Ефіопія. Монархія Соломонідів у XVIII ст. Етно-конфесійна структура країни. Ефіопська монофізитська церква і її становище. Місіонерська діяльність єзуїтів. Релігійна політика негуса Суснийоса. Специфіка місцевого варіанту феодалізму. Невдача спроб політичної консолідації монархії. Сепаратизм окремих провінцій. Рас Мікаель і тигрейський партикуляризм. Палацові перевороти і політична дестабілізація. Регентство імператриці Ментаваб. Розпад єдиної ефіопської держави. «Доба князів» як вираз феодальної розробленості. Проникнення іноземців. Діяльність англійської агентури в 1-ій пол. XIX ст. Договори з правителем Алі. Касса як «збирач» ефіопських земель. Його коронація в 1855 р. Спрямованість внутрішньої політики негуса Теодроса II. Подолання сепаратизму областей Тигре та Шоа. Новації у військовій, податковій та інфраструктурній сферах. Заборона работоргівлі. Опір проведенню реформ. Відносини держави і церкви. Феодальні заволодіння. Втручання Англії і Франції у внутрішні справи Ефіопії. Британська агресія 1867-1868 рр. Загибель Теодроса II і посилення політичної анархії.

Подолання феодальних усобиць в монархії Соломонідів і воцаріння Йоганніса IV. Угода з правителем Шоа Менеліком. Методи консолідації країни і подолання провінційного сепаратизму. Релігійна політика негуса Йоганніса IV. Зростання впливу князівства Шоа. Єгипетсько-ефіопський конфлікт 1875-1876 рр. Втягнення країни у війни з махдистським Суданом та їхні негативні наслідки. Імперіалістичні загарбання на узбережжі Червоного моря. Захоплення італійцями порту Масауа. Військова авантюра 1887 р. і поразка в битві при Догалі. Дипломатична і військово-організаційна підготовка Італії до захоплення Абіссинії. Загравання з негусом Менеліком. Уччяльський договір 1889 р. Розбіжності у трактуванні його автентичних текстів. Спроба Італії встановити протекторат над Абіссинією. Розірвання Уччяльського договору. Фактичний початок бойових дій. Ступінь готовності Ефіопії до відстоювання своєї незалежності. Військово-організаційні зусилля Менеліка II. Переговори з Францією і Росією, характер та обсяги їхньої допомоги. Битва при Адуа. Капітуляція фортеці Макалле. Мирний договір в Аддіс-Абебі. Завершення демаркації кордонів імперії. Відносини з Францією, Англією, Італією. Сфери впливу імперіалістичних держав у регіоні. Характер і напрями реформ Менеліка II та ставлення до них різних верств суспільства. Боротьба з провінційним партикуляризмом і консолідація централізованої державності. Скасування спадковості посад правителів провінцій. Військова реформа. Зростання позицій іноземних держав в ефіопській економіці. Концесії і залізничне будівництво. Боротьба придворних партій в останні роки правління Менеліка II. Регентство імператриці Таїту. Зовнішня і внутрішня політика негуса Ієясу. Боротьба країн Антанти з пронімецьким курсом Ієясу. Державний переворот 1916 р. і воцаріння імператриці Зоудіту.

Тропічна та Екваторіальна Африка. Природні умови. Значення водних систем: р. Нігеру, приток Нілу, оз. Чад. Країни і народи регіону на зламі середньовіччя і нового часу. Основні расові та етно-племенні групи Тропічної та Екваторіальної Африки. Перехідний характер соціальної структури та переважання натуральних форм господарства. Участь в міжнародній торгівлі. Типологія державних форм. „Неповний комплект” атрибутів державності у народів Тропічної та Екваторіальної Африки. Сакральний характер влади правителів. Вплив ісламу та його течій на суспільне життя. Работоргівля та демографічні втрати. Географічні експедиції до внутрішніх районів Судану та Екваторіальної Африки. Вклад окремих мандрівників у дослідження континенту.

Розпад імперій Малі і Сонгай та виникнення в Західному Судані локальних мусульманських державних формувань. Піднесення імперської держави Сегу за правління фама Бітона у 2-ій пол. XVII – на поч. XVIII ст. Військово-адміністративні реформи. Соціальна опора правителя. Верства тондіонів. Розпад держави на уділи в 1-ій пол. XVIII ст. Політичний розвиток держави Каарта. Наслідки воєн із Сегу. Фульбська держава Масіна в 1-ій пол. XVII – на поч. XVIII ст. Підкорення племен сонінке. „Священна війна” за плато Фута-Джалон. Створення теократичної монархії у фульбе, її соціально-політична структура. Альмамі (імам) Ібрагім Сорія Великий. Міста-держави хауса як торгово-економічні та культурні центри Західного Судану. Їхня участь в міжрегіональному товарному обміні на континенті. Фактори „динамічної рівноваги” у відносинах міст-держав. Гобір як претендент на загальнохаусанську військово-політичну гегемонію. Осман дан-Фодіо і початок „джихаду Фулані” народом фульбе, його етно-політичний контекст. Битва біля озера Квотто 1804 р. Поразка хаусанських царів і утворення в Західному Судані халіфату Сокото. Дуалістична побудова держави і владна ієрархія. Управління провінціями. Соціальна стратифікація Сокото. Військово-ленна система землеволодіння. Роль рабовласництва. Централізаторська політика правителя Мухаммеда Белло в 1-ій третині XIX ст. Підкорення держави Ойо. Зростання сепаратистських тенденцій. Розгортання соціально-релігійного руху в Масіні. Повстання на чолі з Гамаду Лоббо і звільнення фульбе з-під влади держави Сегу. Реставрація Масіни. Військово-теократичний характер правління. Війни фульбе з султанатом Борну. Створення секти Тіджанія та її ідеологія. Умар аль-Хадж як засновник мілітарної держави фульбе-тукулерів Тіджанія. Війни з сусідами і підкорення Сегу, Каарти і Масіни. Придушення повстань підкорених народів. Загибель Умара аль-Хаджа.

Мусульманські держави Центрального і Східного Судану, їхній етнічний субстрат. Суспільний устрій і особливості господарського розвитку султанатів Канем і Борну. Війни з фульбе. Послаблення Борну і його інкорпорація до складу Канему. Переворот Мухаммеда аль-Канемі 1817 р. і встановлення режиму двовладдя. Держави Багірмі і Вадаї. Збереження пережитків матриархату в Багірмі. Роль рабської гвардії і службовців-невільників у боротьбі з родо-племенною верхівкою. Встановлення сюзеренітету Вадаї над державою Багірмі. Султанати Дарфур і Сеннар у Східному Судані. Економічний базис державності. Участь у транссахарській торгівлі. Патріархальні риси суспільних відносин. Втрата незалежності і включення Дарфuru і Сеннару до складу Єгипту у XIX ст.

Народи і державні утворення узбережжя Гвінейської затоки. Суперництво за контроль над работоргівлею. Міста-держави йоруба як торгово-ремісничі і політичні центри. Високий рівень розвитку їхньої матеріальної культури. Розквіт йорубської держави Ойо у XVIII ст. Внутрішня і зовнішня політика її алафінів. Встановлення сюзеренітету над сусідами. Війни з Сокото і падіння Ойо. Королівство Дагомея та його піднесення за правління Агаджі у 1-ій чверті XVIII ст. Работоргівець Франсіску Фелікс ді Соза.

Кінець работоргівлі і колоніальні загарбання європейських держав в Західній Африці. Напрями експансії Англії і Франції. Гостре суперництво метрополій в басейні Гвінейської затоки. Поява англійців на Золотому березі. Військовий та економічний потенціал конфедерації Ашанті. Англо-ашантійські війни. Перемоги ашантіхене Осей-

Туту Кваміни. Розпалювання колонізаторами міжплемінної ворожнечі. Договір 1844 р. і початок перетворення Золотого берега в англійську колонію. Захоплення плацдармів у Південній Нігерії. Французькі територіальні здобутки на Березі Слонової Кості і в Сенегалі. Підготовка передумов для масштабного просування в Судані. Військово-політична діяльність губернатора Сенегалу Луї-Леона Федерба в 1850-х рр. „Американське колонізаційне товариство” та мета його діяльності. Аболіціоністи і репатріація американських негрів до Африки. Передумови та процес утворення Республіки Ліберія. Політична система республіки як калька з американського зразка. Стосунки місцевого населення і ліберо-американців.

Східний Судан під єгипетським володарюванням. Ч.Дж. Гордон – генерал-губернатор „Єгипетського Судану”. Стратегія суспільної стратифікації країни. Промисли, транспорт і торгівля в системі напівколоніального господарства. Фактори формування визвольного руху та його організаційні форми. Суфійські братства. Махді Мухаммед Ахмед. Визвольне повстання в Судані. Утворення махдістської теократичної держави та її політичний лад. Процеси етно-політичної консолідації та соціальні зрушення. Нова суданська еліта. Халіф Абдаллах, його внутрішня і зовнішня політика. Антихаліфська змова 1891 р. Економічний базис країни та її податкова система. Англо-єгипетська інтервенція 1898 р. Битва під Омдурманом і падіння махдістської держави. Фашодський інцидент та його врегулювання. „Угода про спільне управління Суданом” і встановлення англо-єгипетського кондомініуму. Напівколоніальний статус країни та система адміністративного управління. Відновлення автономії царства Дарфур. Політичний курс генерал-губернатора Ф.Р. Уїнгейта. Бавовняні плантації і утвердження монокультурного господарства.

Африканські державні формування і європейські колонії Західного Судану та гвінейського узбережжя на поч. 70-х рр. XIX ст. Французька експансія в басейнах р. Сенегал і р. Нігер. Окупація приатлантичної Сахари і створення колоніальної території Західна Мавританія. Війни з державами Ахмаду і Саморі. Оволодіння Дагомеею і волофською державою Кайор. Колоніальне просування Франції в районі оз. Чад. Занепад султанатів Канем і Борну та утворення держави Раббаха. Союз Франції і царства Багірмі. Битва при Кусері і загибель Раббаха. Утворення колонії Убангі-Шарі-Чад. Федеративні колоніальні утворення Французька Західна Африка та Французька Екваторіальна Африка. Характеристика діяльності африканських військово-політичних лідерів (Ахмаду, Саморі, Беханзіна, Мамаду Ламіна, Баї Буре, Фоді Кабба, Раббаха, Тібаті). Останні англо-ашантійські війни і створення колонії Золотий Берег. Повстання ашанті 1900 р. Товариство захисту прав корінного населення. Скасування земельного закону 1897 р. Припинення експропріації земель і насадження какаої монокультури. Створення Законодавчої і Виконавчої рад при губернаторі Золотого берега. Роль Королівської нігерської компанії в англійському просуванні в регіоні. Оволодіння м. Лагос і державами йоруба. Пограбування Беніна. Опір халіфату Сокото і його захоплення англійцями. Утворення Колонії і протекторату Нігерії. Англо-французьке розмежування в Сенегамбії. Протекторат Сьера-Леоне. Відмінності в управлінні англійськими і французькими колоніями Тропічної та Екваторіальної Африки. Блез Діань – перший депутат-африканець у Національних Зборах Франції. Німецька колоніальна експансія в Західній Африці. Г. Нахтігаль. Методи господарського освоєння та експлуатації корінного населення Того й Камеруна.

Республіка Ліберія в умовах економічного і політичного виживання. Територіальні втрати. Міжпартійна боротьба і особливості внутрішньополітичних процесів. Повстання племені гребо. Кроки по емансипації місцевого африканського населення.

Басейн ріки Конго. Етно-політична карта регіону. Вплив колоніальної експансії португальців. Державний і соціально-економічний лад Конго. Поразка конголезької армії при Амбуїлі в 1665 р. та її наслідки. Боротьба за престол в державі Конго. Правління Педро IV. Народний рух за відновлення столиці Мбанза-Конго. „Антоніанська ересь” та її очільниця Беатріче. Соціально-політичний контекст руху. Державні формування

внутрішньої частини басейну р. Конго, їхній характер і соціально-економічний базис. Вплив матриархальних традицій. Соціальне розшарування. Рабство і работоргівля. Розквіт держави Куба у XVII–XVIII ст. Держава Луба, її територіальне зростання до поч. XIX ст. Конфедеративний устрій держави Лунда. Данницькі відносини між правителем і підкореними племенами. Піднесення Лунди за правління Казембе IV. Встановлення контактів з португальцями за Наведжі II в сер. XIX ст.

Міжнародна географічна конференція в Брюсселі 1876 р., її декларативні і дійсні цілі. Міжнародна Асоціація для дослідження й цивілізації Центральної Африки. Міжнародна асоціація Конго. Г. Стенлі як географ-дослідник і колоніальний ділок. Результати його подорожі по басейну р. Конго в 1879-1884 рр. П. Саворн'ян де Бразза і французьке просування в регіоні. Загострення суперництва метрополій щодо Конго. Берлінська конференція 1884-1885 рр.: порядок денний, хід дискусій і рішення. Створення „Вільної держави Конго” на чолі з бельгійським королем Леопольдом II. Особливості її міжнародно-правового статусу. Територіальне розмежування й угода з Тіпо-Тіпом 1887 р. „Війна проти арабів і суахілі 1892-1894 рр.”. Хижацька система експлуатації місцевого населення. Ситуація у Французькому Конго. Викривальна кампанія Е.Д. Мореля і діяльність комісії для „розслідування зловживань”. Продаж „Вільної держави Конго” бельгійському уряду. Зміна методів і напрямів колоніального зиску Французького і Бельгійського Конго на поч. XX ст. Катанга як центр видобутку корисних копалин. Визвольні повстання конголезьких племен.

Східна і Південно-Східна Африка. Португальська експансія в регіоні на початку нового часу. Союз із султанатом Маскат (Оман) і витіснення європейських колонізаторів. Проголошення незалежності від Оману в 1741 р. Гегемонія Момбаси у XVIII ст. Відновлення впливу Оману і перенесення столиці з Маскату на Занзібар. Султан Сеїд Саїд. Створення Занзібарського султанату, його роль як найбільшого торгового центру Східної Африки. Значення работоргівлі. Проголошення незалежності Занзібару і посилення англійського впливу. Державні утворення внутрішніх регіонів Східної Африки. Падіння впливу держави Кітара і розквіт Буганди у XVIII ст. Соціально-економічний та адміністративний устрій Буганди. Державна торгова монополія. Розширення Буганди за правління кабака Суни II у 1-ій пол. XIX ст. Соціально-політичні процеси в державах Руанда і Бурунді. Характеристика державних формувань на території Танганьїки і Південно-Східної Африки. Боротьба з португальцями.

Відкриття навігації по Суецькому каналу і зростання геополітичного й економічного значення Червоного моря й Африканського Рогу. Колоніальні загарбання Англії, Франції й Італії на Сомалійському півострові. „Повстання дервішів” у Сомалі під керівництвом Мухаммеда бен-Абдалли Хасана. Державні утворення прибережних та внутрішніх районів Східної Африки напередодні їхнього загарбання. Різке загострення англо-німецького суперництва в регіоні в ост. третині XIX ст. Британська та Німецька східноафриканські компанії. Карл Петерс – провідник німецьких колоніальних планів у Східній Африці. Угоди з султаном Занзібару та кабакою Буганди. Гельголандський договір 1890 р. і поділ сфер впливу Великої Британії та Німеччини у Східній Африці. Встановлення англійського протекторату над Бугандою, Нкоро і Торо. Колонія „Німецька Східна Африка”. Захоплення Німеччиною Руанди і Бурунді та завершення колоніальних загарбань у регіоні. Португальське проникнення у внутрішні райони Мозамбіку. Опір народів Східної Африки натискові метрополій. Мукама Кабарега як глава держави Буньоро і організатор боротьби з колонізаторами. Етапи та масштаби визвольного руху населення Східної Африки під головуванням Буширі бін Саліма ель-Харті. Повстання маджі-маджі в Танганьїці. Солідарність метрополій у боротьбі з визвольним рухом африканців. Специфіка управління англійськими, німецькими і португальськими володіннями у Східній і Південно-Східній Африці. Кенія як переселенська колонія. Відмінності в господарському освоєнні Кенії й Уганди.

Південна Африка і Мадагаскар. Заснування Голландією Капської колонії. Ян ван Рібек. Масштабна імміграція білих фермерів і рабів у XVII ст. Формування народності африканерів (бурів). Витіснення аборигенного населення вглиб материка. Кафрські війни і протистояння з племенами коса. Утворення союзів племен і розвиток державності у зулусів і басуто. Вождівство племені мтетве на чолі з Дінгісвайо. Діяльність Чаки, Дінгаана і Мошвешве (Мошеша). Визвольна боротьба зулусів, басуто, коса. Британська окупація Капської колонії і її закріплення Заключним Актом Віденського конгресу. Звільнення рабів. «Великий трек». Андріс Потгітер і Пітер Ретіф – військово-політичні лідери бурів. Битва на Кривавій ріці 1838 р. Утворення бурських республік: Оранжевої Вільної держави, Республіки Наталь, Трансваалю (Південно-Африканської республіки). Перетворення Наталю в британську колонію. Англо-бурські конфлікти й угоди. Війни англійців з басуто. Визнання незалежності Трансваалю і Оранжевої Вільної держави. Трансваальська асамблея в Потchefструмі 1856 р. і ухвалення конституції республіки. Форма правління і компетенція владних органів. Фольксрад. Політичні групи та їхні цілі. Посилення об'єднувчих тенденцій за президентства Мартіна Преторіуса. Тимчасовий союз Оранжевої і Трансваальських республік. Територіальна суперечки і договори про кордони. Дрібні бурські республіки: Ліденбурзька, Утрехт, Західний і Східний Грікваленд. Економічний розвиток регіону. Фермерство і зародження гірничодобувної промисловості. Встановлення британського протекторату над Басутолендом.

Розклад первісних родо-племінних відносин і початки політичної консолідації мальгашів. Державні утворення Імеріна і племені сакалава у XVIII ст. Англо-французьке суперництво щодо Мадагаскару. Успіх зовнішньополітичного лавірування за правління Радами I. Укріплення мальгаської держави за правління королеви Ранавалони в 1-ій пол. XIX ст. Протидія колоніальним зазіханням. Змова Лямбера 1857 р. Зигзаги політики королівської влади за правління Радами II та королеви Разохерини.

Видобуток алмазів і „золота лихоманка” на півдні Африки. Монополізація гірничої промисловості великими акціонерними компаніями. Активізація британської експансії на півдні Африки. Завоювання Зулуленду. Кетчвайо – лідер визвольної боротьби зулусів. Операція „порятунку” племен батсвана й утворення Території та Протекторату Бечуаналенд. Суперництво метрополій в межиріччі Лімпопо-Замбезі. Діяльність Британської південноафриканської компанії. Загони „піонерів” та уїтлендери. Сесіль Родс як крупний політичний діяч колоніальної епохи. Зміст договору про дружбу 1888 р. з вождем матабеле Лобенгулою. Війна 1893-1894 рр. і створення колонії Родезія. Повстання матабеле і машона 1896 р. Проект „Федерації Південної Африки” і Лондонська конференція 1876 р. Тимчасова анексія Трансваалю. Стабілізація відносин Великої Британії з південноафриканськими бурськими республіками в 1880-х рр. Зростання активності Німеччини в регіоні. Здобуття Південно-Західної Африки. Визвольні повстання гетеро та готтентотів, їх жорстоке придушення. Зовнішньополітичні акції й демарші президента Трансваалю Поуля Крюгера. Англо-бурська війна 1899-1902 рр. Реакція офіційних кіл та світової громадськості. Падіння бурської незалежності. Мирний договір в Ферініхінгу. Адміністративно-політичні реформи 1906-1907 рр. Союз бурської верхівки й англійської колоніальної адміністрації. Створення Південно-Африканського Союзу (ПАС) як британського домініону. Система расової сегрегації (апартхейду). Бантустані. Білль про землі туземців. Розмивання родо-племінної структури місцевих спільнот та переформатування південноафриканського соціуму. Поява африканського буржуазного прошарку, пролетаріату, інтелігенції. Індійська трудова еміграція. Утворення Африканського національного конгресу (АНК), його політична програма. Економічна система ПАС і світовий ринок.

Період прогресивного соціально-економічного розвитку Мадагаскару в 1860-1880-х рр. Централізація державного управління і реформи прем'єр-міністра Райнілайаривуні. Укріплення зовнішньополітичних позицій мальгаської держави і укладення договорів з іноземними державами. Франко-малагасійські війни 1880-1890-х рр., їхні приводи, перебіг

і результати. Англо-французька угода 1890 р. щодо Мадагаскару і Занзібару. Встановлення протекторату над Мадагаскаром та його анексія. Заслання королеви Ранавалони III й остаточне придушення вогнищ опору місцевого населення.

Становлення модерних форм ідеології та громадсько-політичної активності населення Тропічної і Південної Африки в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Соціально-економічні, політичні та культурно-ідеологічні фактори формування африканського націоналізму. Розширення участі африканців в управлінні суспільними справами. Місцеве самоврядування в англійських та французьких колоніях. Суспільна думка і розвиток періодичної преси. Принцип расової і національної толерантності як протиположність концепціям соціал-дарвінізму та „ієрархії рас”. Ідейні лідери визвольного руху і культурної емансипації народів Африки: Семюел Кроутер, Джеймс Гортон, Едвард Блайден, Джеймс Джонсон. Принципи і положення їхніх політичних концепцій. „Духовна деколонізація”. Риси „африканської особистості”. „Культурний націоналізм” і спроби африканізації церкви. Становлення афро-християнської церковної організації. Девіз „Африка для африканців” і зародження панафриканського руху. Африканська асоціація і виставка в Лондоні 1898 р. Перша панафриканська конференція 1900 р. і зміст ухвалених нею документів.

Традиційна культура народів Африки. Красне письменство та його жанри. Специфіка африканського мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

6.1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Кількість годин							
	Всього	Денна форма навчання				Заочна форма Навчання		
		Лекції	Семінари	Самост. робота	Індив. робота	Лекції	Семінари	Самостій-на робота
<i>КРАЇНИ ДАЛЕКОГО СХОДУ, ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ ТА ПІВДЕННИХ МОРІВ У НОВИЙ ЧАС (СЕРЕДИНА XVII ст. – 1918 р.)</i>								
Тема №1 Основні тенденції істор. розвитку країн Сходу й Африки в новий час (від сер. XVII ст. до 1918 р.)	6	2		4		2		6
Тема №2 Цинський Китай в сер. XVII – на поч. XX ст. Сінхайська революція.	9	2	4	3			2	6
Тема №3 Японська імперія в сер. XVII ст. – 1918 р. Буржуазна революція 1867-1868 рр. та капіталістична модернізація країни	7	2	2	3			2	6
Тема №4 Королівство Чосон (Корея) в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальне закабалення країни	6	2		4		1		6
Тема №5 Країни і народи Індокитаю та Бірманське королівство в сер. XVII	7	2	2	3				6

– на поч. XX ст.								
Тема №6 Країни Південних морів у сер. XVII – на поч. XX ст.	8		4	4				6
КРАЇНИ І НАРОДИ ПІВДЕННОЇ І ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ, СЕРЕДНЬОГО І БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА АФРИКИ У НОВИЙ ЧАС (СЕРЕДИНА XVII ст. – 1918 р.)								
Тема №7 Розпад імперії Великих моголів і перетворення Індії у перлину Британської колоніальної імперії (сер. XVII – поч. XX ст.).		1	4	3			2	6 6
Тема №8 Британські колонії Південної Азії (Непал, Цейлон і Малайзія) в сер. XVII – 1918 р.		1		4				6
Тема №9 Країни і народи Центральної Азії в сер. XVII – на поч. XX ст.		2		4				6
Тема №10 Перська монархія Каджарів у сер. XVII – на поч. XX ст. Бабідські рухи та революція 1905-1911 рр.		1	4	3		1		6
Тема №11 Перетворення Османської імперії у „хвору людину Європи” (сер. XVII – 1918 р.). «Східне питання».		1	4	3		1		6
Тема №12 Арабські країни Близького і Середнього Сходу та Північної Африки в сер. XVII– поч. XX ст.		2		4		1		6
Тема №13 Тропічна і Південна Африка в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальний поділ континенту.		2		4				6
Разом	90	20	24	46		6	6	78

6.2. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кіл-ть годин денна/заочна
1	Основні тенденції істор. розвитку країн Сходу й Африки в новий час (від сер. XVII ст. до 1918 р.)	2/2
2	Цинський Китай в сер. XVII – на поч. XX ст. Сінхайська революція.	2/
3	Японська імперія в сер. XVII ст. – 1918 р. Буржуазна революція 1867-1868 рр. та капіталістична модернізація країни.	2/
4	Королівство Чосон (Корея) в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальне закабалення країни.	2/1
5	Країни і народи Індокитаю та Бірманське королівство в сер. XVII – на поч. XX ст.	2/
6.	Країни Південних морів у сер. XVII – на поч. XX ст.	/
7	Розпад імперії Великих моголів і перетворення Індії у перлину Британської колоніальної імперії (сер. XVII – поч. XX ст.).	1/

8	Британські колонії Південної Азії (Непал, Цейлон і Малайзія) в сер. XVII – 1918 р.	1/
9.	Країни і народи Центральної Азії в сер. XVII – на поч. XX ст.	2/
10.	Перська монархія Каджарів у середині XVII – на початку XX ст. Бабідські рухи та революція 1905-1911 рр.	1/1
11.	Перетворення Османської імперії у „хвору людину Європи” (сер. XVII – 1918 р.). «Східне питання».	1/1
12.	Арабські країни Близького і Середнього Сходу та Північної Африки в сер. XVII – на поч. XX ст.	2/1
13.	Тропічна і Південна Африка в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальний поділ континенту.	2/
ВСЬОГО		20/6

6.3. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кіл-ть годин денна/заочна
1	Тайпінська селянська війна в Китаї	2/1
2	Сінхайська революція 1911-1913 рр. і крах Цинської династії в Китаї.	2/1
3	Японська імперія на шляху капіталістичної модернізації в останній третині XIX ст. Перехід до «великої політики»	2/2
4.	Історичний розвиток Камбоджі й Сіаму в новий час (до середини XIX ст.).	2/
5.	Формування нідерландської колоніальної системи в Індонезії та опір місцевого населення загарбницькій політиці метрополії. (друга половина XVII – середина XIX ст.).	2/
6.	Зміни в колоніальному управлінні Нідерландською Індією в останній третині XIX – на початку XX ст. Зародження індонезійського суспільно- політичного руху.	2/
7.	Сипайське повстання в Індії 1857-1859 рр.	2/1
8.	Британська Індія на поч. XX ст. Антиколоніальні ідеологічні програми та масові соціально-політичні рухи.	2/1
9.	Криза традиційних соціально-економічних та політичних структур у Персії в першій половині XIX ст. Бабідський релігійно-політичний рух.	2/
10.	Монархія Каджарів на поч. XX ст. Революція 1905-1911 рр.	2/
11.	Перетворення Османської імперії в «хвору людину Європи» і спроби проведення реформ вкінці XVIII – першій половині XIX ст. Загострення „східного питання”.	2/
12.	Османська імперія на початку XX ст. Молодотурецька революція.	2/
ВСЬОГО		24/6

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота з дисципліни «Історія та культура країн Азії та Африки у новий час» містить педагогічну складову.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Модуль 1			
1	Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю знань учнів за темами, що вивчаються в шкільному курсі зі всесвітньої історії, історії Азії та Африки нового часу тощо	10	10
Разом за модуль		10	10

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ, ДОПОВІДЕЙ

Вимоги до написання реферату:

Підготовка реферату з одного питання переліку (за вибором студента) є самостійною домашньою роботою. Критерієм оцінки реферату є такі параметри: виразно сформульована проблема; обґрунтування її актуальності; короткий огляд літературних джерел, поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми; логічна послідовність і аргументованість викладу змісту; наявність власної (авторської) позиції; пов'язаність змісту реферату з сучасними українськими реаліями (практичними чи теоретичними); наявність висновку й посилань на джерела. Не зараховуються ті реферати, які є плагіатом чи передруком текстів із підручників або Інтернету. У процесі підготовки реферату студенти отримують практичні навички самостійної роботи з джерелами та літературою, уміння робити висновки й узагальнення різних точок зору на події та явища, висловлювати свої погляди на існуючі проблеми. При підготовці реферату необхідно виділити декілька етапів:

- вибір теми та пошук необхідної літератури;
- вивчення зібраних матеріалів;
- написання реферату;
- його захист впродовж 5 хвилин.

Після вибору та осмислення теми, яка зацікавила студента, необхідно отримати консультацію у викладача щодо складання попереднього плану і списку тематичної літератури. Ознайомлення з літературою є дуже відповідальним етапом роботи над есе, оскільки сьогодні існує чимала кількість публікацій та різноманітних досліджень, спектр яких коливається від заідеологізованих робіт радянського часу або занадто радикальних, псевдонаукових праць сьогодення до справді виважених робіт. Тому спроба об'єктивно осмислити різні погляди вимагає критичного співставлення джерел інформації, глибокої розумової праці. Після опрацювання літератури, можна скласти план, що включає два чи три питання, які розкривають основний зміст теми. Найважливіші вимоги до написання реферату – змістовність, логічна послідовність, органічний зв'язок викладу окремих питань. Після розкриття кожного питання плану обов'язково робляться висновки, лише по завершенні розгляду всієї теми робиться ґрунтовний загальний висновок. Усі теоретичні положення й висновки зроблені в есе, повинні бути аргументовані з посиланнями на джерела.

Технічні вимоги до оформлення реферату:

- титульна сторінка має бути оформлена за зразком;
- обсяг матеріалу 2-5 стор.;
- формат паперу А4 (білого кольору), інформацію фіксувати тільки на одному боці аркушу, поля – (верхнє, нижнє та лівє – 2 см, правє – 1 см), шриффт – Times New Roman, розмір – 14, інтервал – 1,5;
- наприкінці реферату студент повинен зробити самостійні висновки;
- в кінці реферату має бути вказана використана література;
- оформлений реферат студент підписує і проставляє дату виконання.
- реферат слід здати викладачеві або методисту кафедри.

Історія та культура Сходу і Африки до середини XIX ст.

1. Цивілізаторська місія європейців у країнах Сходу: міф чи реальність?
2. Колоніальна політика європейських держав на Сході та в Африці у XVII-XVIII ст.
3. Виникнення неортодоксальних віровчень і конфесій та їхній вплив на суспільно-політичне та культурно-ідеологічне життя країн Сходу в новий час (на прикладі сикхізму, віровчень Тонхак, сенуситів, бабідів, бегаїзму, ваххабізму, ідей Хун Сюцюаня, махдизму).
4. Маньчжурське завоювання Китаю, його етапи та наслідки.
5. Врегулювання територіальних проблем у відносинах Цинської імперії і Росії у XVII-XIX ст.
6. Нові явища в господарській системі Цинського Китаю у XVIII – на початку XIX ст.
7. „Опіумні” війни і насильницьке „відкриття” Китаю в сер. XIX ст.
8. Цивілізаційний пік традиційного Китаю за правління імператора Хунлі.
9. Характер та ідеологія народних виступів у Китаї наприкінці XVIII – на поч. XIX ст.
10. Суспільний устрій і державний лад Тайпін-Тяньго.
11. Народні рухи в Китаї в період Селянської війни тайпінів.
12. Сучасне розуміння характеру та ідеології Тайпінської селянської війни в Китаї.
13. Соціально-політична структура Японії за часів сьогунату Токугава.
14. Самурайство в соціально-політичній структурі Японії за часів сьогунату Токугава та його участь в подіях революції Мейдзі.
15. Спроби реформ в Японії за сьогунату Токугава та причини їхніх невдач.
16. Міське життя, ремесло і торгівля в традиційній Японії за доби Токугава.
17. Криза традиційних підвалин японського суспільства в кінці XVIII – 1-й пол. XIX ст. і формування опозиції сьогунському режиму.
18. Зовнішньополітичне становище Токугавської Японії в 1-й половині XIX ст. і „відкриття” країни.
19. Феномен самоізоляції країн Далекого Сходу в новий час, його передумови, характер та наслідки.
20. Традиційна культура Китаю Цинського періоду.
21. Японська література і мистецтво токугавського періоду.
22. Громадянська війна в Японії 1863-1867 рр.
23. Революція Мейдзі як вузлова проблема історії Японії нового часу.
24. Соціальна стратифікація та економічний розвиток традиційної Кореї в XVII-XVIII ст.
25. Модернізаційні тенденції в корейській культурі XVIII – початку XIX ст. і рух сірхакпха.
26. Поглиблення кризових явищ в королівстві Чосон на зламі XVIII–XIX ст. і повстання під проводом Хон Їонне.
27. Особливості державного ладу та політичної системи Дайв’єту в XVII-XVIII ст.
28. Соціально-економічна криза у В’єтнамі у XVIII ст. і селянська війна тейшонів.
29. Проблеми міжнародних відносин в Південно-Східній Азії в XVII-XVIII ст.
30. Поява європейців у Південно-Східній Азії в XVII-XVIII ст.: характер і наслідки перших контактів.
31. Імперія Нгуєнів у системі міжнародних відносин в Південно-Східній Азії в XIX ст.
32. Політичні процеси у В’єтнамі 1-й пол. XIX ст.: „реалісти” і „консерватори”.
33. Лаоські князівства в регіональній політиці держав Південно-Східної Азії в XVII – на початку XIX ст.
34. Передумови і хід маньчжурських завоювань у Монголії в XVII-XVIII ст.
35. Зміни в соціально-політичній системі Халха-Монголії в період маньчжурського панування у 2-й пол. XVIII – сер. XIX ст.
36. Поширення ламаїзму та його роль в суспільному житті Монголії в новий час.
37. Утворення та історичний розвиток Джунгарського ханства.
38. Консолідація кхмерської держави у XVIII ст. та стабілізація її зовнішньополітичного становища.

39. Зміст і наслідки реформ сдаты Анг Дуонга в Камбоджі в сер. XIX ст.
40. Активізація колоніальної політики Франції в Індокитаї в сер. XIX ст.
41. Витіснення португальців з басейну Південних морів і встановлення голландського колоніального панування в Індонезії у XVII ст.
42. Еволюція голландської колоніальної системи в Індонезії в новий час.
43. Антиголландські повстання на о-ві Ява в XVII-XVIII ст.: характер та наслідки.
44. Захоплення Нідерландської Індії Англією і реформи Т.С. Раффлза.
45. Розпад імперії Великих Моголів і типологія держав Індостану у XVIII ст.
46. Взаємини імперії Великих Моголів і європейських держав у XVII ст.
47. Зовнішня і внутрішня політика падишаха Аурангзеба в Індії.
48. Виникнення сикхізму і Пенджабської держави та її протистояння англійському натискові у XVIII – 1-й пол. XIX ст.
49. Еволюція господарських форм і соціального устрою Індії у XVII – 1-й пол. XIX ст.
50. Вплив англійського колоніалізму на соц.-екон. розвиток Індії у XVIII – на поч. XIX ст.
51. Перетворення Індії в аграрно-сировинний придаток „майстерні світу” в I-й пол. XIX ст.
52. Формування індійської європеїзованої інтелігенції та зародження ідеології націоналізму в I-й пол. XIX ст.
53. Передумови і причини сипайського повстання в Індії в 1857-1859 рр.
54. Жінки на чолі соціальних і національно-визвольних рухів у країнах Сходу нового часу
55. Утворення централізованої держави в Непалі та еволюція її соціально-політичної системи в новий час.
56. Королівство Непал в системі міжнародних відносин в новий час.
57. Кандійська держава і голландські колоніальні володіння на Цейлоні у XVII-XVIII ст.
58. Захоплення Цейлону та початковий період британської колонізації в 1-й пол. XIX ст.
59. Утворення Дурранійської держави в Афганістані та агресивна зовнішня політика її правителів.
60. Політичні процеси в Афганістані в умовах російсько-англійського суперництва в Центральній Азії в 1-й пол. XIX ст.
61. Три російських місії 1858-1859 рр. до Середньої Азії, їхні цілі і результати.
62. Входження казахських жузів до складу Російської імперії.
63. Національно-визв. рух в підросійському Казахстані і в Середній Азії в новий час.
64. Англо-російське суперництво в Середній Азії в сер. XIX ст.
65. Кризове становище Персії у XVII – на поч. XVIII ст. і падіння династії Сефевідів.
66. Внутрішня і зовнішня політика Надір-шаха в Персії.
67. Загострення суперництва великих держав у Персії в кінці XVIII – 1-й пол. XIX ст.
68. Бабідські повстання в Ірані 1848-1852 рр.: ідеологія, рушійні сили та центри виступів.
69. Історичні портрети керівників бабідського руху в Персії.
70. Наслідки бабідських повстань в Ірані.
71. Соціально-економічне становище та політичний лад Османської імперії у XVII ст.
72. Війни Священної Ліги та витіснення турків з Центральної Європи в ост. чверті XVII ст.
73. Кримські та Азовські походи Московської держави: задуми, хід, результати.
74. Послаблення Османської імперії у XVIII ст. і виникнення „східного питання”.
75. Послаблення султанської влади в Османській імперії та реформи кінця XVII–XVIII ст.
76. Російсько-турецькі війни у XVIII ст. (на вибір одна з воєн 1735-1739 рр., 1768-1774 рр., 1787-1791 рр.).
77. Прутський похід Петра I 1711 р. та причини його невдачі.
78. Каспійський похід Петра I 1722-1723 рр. та його результати.
79. Реформи нізам-і-джедід за правління султана Селіма III та причини їхньої невдачі.
80. Загострення „східного питання” на зламі XVIII–XIX ст.
81. „Східна криза” 1830-х рр. і боротьба великих держав за вплив на Близькому Сході.
82. Труднощі капіталістичної модернізації Османської імперії в 1-й пол. XIX ст.
83. Реформи султана Махмуда II в Туреччині: цілі, методи проведення та наслідки.

84. Реформи Танзімату в Османській імперії та її провінціях в сер. XIX ст.
85. Участь Туреччини в Кримській війні 1853-1856 рр.
86. Ліберально-конституційний рух „нових османів”.
87. Вплив європейського лібералізму та теорію і практику модернізації в країнах Сходу в новий час (можливо на прикладі конкретної країни).
88. Політичний портрет єгипетського правителя-реформатора Мухаммеда Алі.
89. Становище арабських країн Близького і Середнього Сходу у складі Османської імперії в XVII–XVIII ст. (Сирії, Лівану, Іраку).
90. Становище арабських країн Північної Африки у складі Османської імперії в XVII–XVIII ст. (Єгипту, лівійських провінцій, Алжиру, Тунісу)
91. Зародження релігійно-політичного руху „пуритан пустелі” і виникнення ваххабітської теократичної держави в Аравії у XVIII ст.
92. Посилення англійських позицій в Аравії і басейні Перської затоки в 1-й пол. XIX ст.
93. Релігійна ситуація в країнах Близького Сходу в новий час та її вплив на політичні процеси (на прикладі Сирії, Лівану, Палестини).
94. Мамелюцьке правління в Єгипті в XVII–XVIII ст.
95. Єгипетський похід Наполеона Бонапарта та його наслідки.
96. Системні реформи в Єгипті за правління Мухаммеда Алі.
97. Зовнішньополітичне становище Єгипту за правління Мухаммеда Алі.
98. Релігійно-політична ситуація на Близькому Сході в 1850-1860-х рр. і втручання іноземних держав.
99. Побудова Суецького каналу як вияв технічного прогресу і засіб закабалення Єгипту іноземним капіталом.
100. Капіталістична модернізація країн Близького Сходу в 1-й половині XIX ст.
101. Автономістські тенденції політики правителів месопотамських провінцій Османської імперії у XVIII – 1-й пол. XIX ст.
102. Сенуситський рух в лівійських провінціях Османської імперії в 1-й пол. XIX ст.
103. Французька колоніальна експансія в Алжирі в 1-й пол. XIX ст. і визвольна боротьба під проводом Абд аль-Кадіра.
104. Фактори збереження суверенітету султанату Марокко XVIII – 1-й пол. XIX ст.
105. Роль ісламу в суспільному житті арабського світу в новий час.
106. „Арабське відродження” і культурні процеси в країнах Близького і Середнього Сходу.
107. Сирія як вогнище арабського просвітницького руху в XIX ст.
108. Суспільні ідеї арабської літератури й публіцистики в XIX – на початку XX ст.
109. Специфіка ефіопського варіанту феодалізму та розвиток суспільних і державних інститутів у новий час.
110. Феодальна роздробленість в Ефіопії у XVIII ст.
111. Спрямованість внутрішньої політики негуса Теодроса II та його протидія англійському натискові в сер. XIX ст.
112. Типологія державних форм у народів Тропічної та Екваторіальної Африки.
113. Работоргівля як фактор розвитку світового товарного ринку в новий час та її негативний вплив на демографічний потенціал народів Африки.
114. Поступова заборона работоргівлі в XIX ст.
115. Географічні експедиції до внутрішніх районів Судану та Екваторіальної Африки.
116. Вклад окремих мандрівників у дослідження континенту (можна на прикладі конкретного історичного діяча).
117. Розпад імперій Малі і Сонгай та виникнення в Західному Судані локальних мусульманських державних формувань.
118. Міста-держави хауса як торгово-економічні та культурні центри Західного Судану в новий час.

119. Утворення в Західному Судані халіфату Сокото та його розквіт за правління Мухаммеда Белло в 1-ій третині XIX ст.
120. Умар аль-Хадж і заснування мілітарної держави фульбе-тукулерів Тіджання.
121. Мусульманські держави Центрального і Східного Судану в новий час (до середини XIX ст.).
122. Втрата незалежності і включення Дарфуру і Сеннару до складу Єгипту у XIX ст.
123. Народи і державні утворення узбережжя Гвінейської затоки в новий час.
124. Міста-держави йоруба як економічні і політичні центри у XVIII – 1-й пол. XIX ст.
125. Кінець работоргівлі і колоніальні загарбання в Західній Африці до сер. XIX ст.
126. Передумови та процес утворення Республіки Ліберія.
127. Вплив колоніальної експансії португальців на розвиток етно-політичних утворень в басейні р. Конго в XVII–XVIII ст.
128. Створення Занзібарського султанату, його роль як найбільшого торгового центру Східної Африки.
129. Характеристика державних формувань на території Таньганьки і Південно-Східної Африки в новий час.
130. Заснування Голландією Капської колонії та формування народності африканерів (бурів).
131. Утворення союзів племен і розвиток державності у зулусів і басуто.
132. Вождівство племені мтетве на чолі з Дінгісвайо.
133. Діяльність Чаки, Дінгаана і Мошвешве (Мошеша) як організаторів визвольної боротьби зулусів, басуто, коса.
134. Британська окупація Капської колонії і «Великий трек».
135. Утворення бурських республік: Оранжевої Вільної держави, Республіки Наталь, Трансваалю (Південно-Африканської республіки).
136. Англо-бурські конфлікти й угоди у XIX ст.
137. Просування англійців в Південній Африці у 1-й пол. XIX ст.
138. Розклад первісних родо-племінних відносин і початки політичної консолідації мальгашів у XVIII ст.
139. Англо-французьке суперництво щодо Мадагаскару в 1-й пол. XIX ст.
140. Світовий ринок та економічний розвиток країн Африки в XVII–XVIII ст.

Історія та культура Сходу і Африки у добу корпоративного капіталізму середини XIX – початку XX ст.

1. Соціально-економічні, політичні та культурні наслідки колоніального поділу Сходу та Африки європейськими державами та США.
2. Взаємовпливи культурного досвіду країн Європи і Сходу в новий час.
3. Характер революцій в країнах Сходу на поч. XX ст., їх рушійні сили та історичне значення (порівняльна характеристика).
4. Перша світова війна і країни Сходу та Африки (на прикладі країни, чи регіону).
5. Завершення колоніального поділу країн Сходу та Африки (на прикладі регіону, чи окремої колоніальної імперії).
6. Початок боротьби великих держав за переділ вже поділеного світу (на прикладі конкретного міжімперіалістичного конфлікту).
7. Глобалізація світового господарства в ост. третині XIX – на поч. XX ст. та його вплив на економічні системи колоніальних та залежних країн.
8. Історичний портрет діяча національно-визвольного, антиколоніального, реформаторського руху (за вибором – Кан Ювей, Лі Хунчжан, Тевонгун Лі Хаин, Васудева Б. Пхадке, Балгангадхар Тілак, Махатма Ганді, Сунь Ятсен, Юань Шикай, Хосе Рісаль, Еміліо Агінальдо, Мустафа Кяміль, Арабі-паша, Ахмед Мідхат-паша).
9. Особливості розвитку капіталізму в Китаї ост. третині XIX – на поч. XX ст.
10. Зовнішньополітичне становище Цинського Китаю в ост. третині XIX ст.

11. Політика самопосилення у Китаї в ост. третині XIX ст.
12. „Сто днів реформ” у Китаї та причини їхніх невдач.
13. Кан Ювей як ідеолог і провідник китайських модернізаційних реформ нового часу.
14. Народне повстання Іхетуанів.
15. Сунь Ятсен і утворення перших китайських революційних організацій.
16. «Три народних принципи» Сунь Ятсена як програма демократичної модернізації Китаю наприкінці XIX – на поч. XX ст.
17. Причини і передумови Сінхайської революції в Китаї.
18. Сінхайська революція в Китаї, її характер, типологічні особливості та рушійні сили.
19. Зречення Цинської династії і прихід до влади Юань Шікая.
20. Утворення партії Гоміндан і політична боротьба в Китаї напередодні Першої світової війни.
21. Особливості розвитку капіталізму в Японії в ост. третині XIX ст.: приватна ініціатива та державна економічна політика.
22. Наслідки та характер модернізації Японії епохи Мейдзі.
23. „Рух за свободу і народні права” в Японії.
24. Ухвалення Конституції Японської імперії 1889 р. та модернізація її політичної системи.
25. Зовнішньополітичне становище Японії в останній третині XIX ст. Війна з Китаєм.
26. Генезис і особливості розвитку японського корпоративного капіталізму на зламі XIX–XX ст. та його характер.
27. Активізація робітничого і становлення соціалістичного руху в Японії на поч. XX ст.
28. Перехід Японії до «великої політики» на поч. XX ст. Війна з Росією 1904-1905 рр.
29. Події Першої світової війни на Далекому Сході.
30. «Відкриття» Кореї і підписання з нею нерівноправних договорів у 70-80-х рр. XIX ст.
31. Селянське повстання „Тонхак” у Кореї 1893-1894 рр., його історичні оцінки.
32. Суперництво імперіалістичних держав та суспільно-політичні процеси в Кореї в останній третині XIX – на початку XX ст.
33. Анексія Кореї Японією і встановлення колоніального режиму.
34. Королівство Сіам ост. третині XIX – на поч. XX ст.: фактори збереження суверенітету.
35. Завоювання Францією В'єтнаму і встановлення протекторату над Лаосом і Камбоджею.
36. Утворення Індокитайського Союзу та особливості колоніального управління Франції.
37. Підкорення султанату Аче і завершення колоніального загарбання Індонезії. Вимушена політика „відкритих дверей”.
38. Криза системи „примусових культур” Нідерландській Індії та її скасування в 1870-х рр.
39. Зміни в колоніальному управлінні Нідерландською Індією в кінці XIX – на поч. XX ст. та впровадження „етичного курсу”.
40. Зародження течій і формування організацій індонезійського суспільно-політичного руху в кінці XIX – на поч. XX ст.
41. Поглиблення кризи іспанського колоніального режиму на Філіппінах в II пол. XIX ст.
42. Особливості формування національно-патріотичної свідомості на Філіппінах і роль Хосе Рісалья у цьому процесі.
43. Національно-визвольна революція 1896-1898 рр. і створення Філіппінської республіки.
44. Американське панування на Філіппінах на початку XX ст.
45. Зміни стратегії і тактики англійського колоніального володарювання в Індії в ост. третині XIX ст.
46. Протиірочивий характер капіталістичної модернізації Британської Індії та його соціальні наслідки на кінець XIX ст.
47. Виникнення індійського націоналізму, його лідери та організації.
48. Утворення Партії Індійський національний конгрес та програмові засади її діяльності.
49. Загострення соціально-політичного становища в Британській Індії на початку XX ст. і поділ Бенгалії.
50. Масові громадсько-політичні рухи в Британській Індії за „сварадж” і „свадеші”.

51. Маневри британського імперіалізму і національно-визвольний рух в Індії в 1910-1916 рр. Початок діяльності Махатми Ганді.
52. Режим Ранакратії в Непалі, його внутрішня і зовнішня політика.
53. Третя англо-бірманська війна 1885 р. та перетворення країни в англійську колонію.
54. Зародження бірманського національно-релігійного руху на зламі XIX–XX ст., його організаційні осередки.
55. Британська колоніальна політика на Цейлоні в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Сингальський націоналізм.
56. Встановлення англійського панування на Малайському півострові. Непряме колоніальне управління.
57. Англійська агресія в Афганістані і друга англо-афганська війна 1878-1880 рр.
58. Правління еміра Абдурахман-хана в Афганістані.
59. Економічні, політичні та ідеологічні зрушення в Афганістані на поч. XX ст. Рух молододафганців.
60. Монголія в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Утворення теократичної держави.
61. Середньоазійські володіння Росії в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Російсько-англійські протиріччя в регіоні.
62. Становлення капіталістичного укладу в економіці Персії на зламі XIX–XX ст.
63. Косметичні реформи Насер ад-Дін-шаха та їхня історична оцінка.
64. Проникнення іноземного капіталу і перетворення Персії у напівколонію.
65. Формування нових соціальних сил й іранського націоналізму в ост. третині XIX ст.
66. Передумови, початок, рушійні сили і періодизація революції в Ірані 1905-1911 рр.
67. Перший висхідний етап іранської революції (1905-1907 рр.) і Тебризьке повстання 1908-1909 рр.
68. Втручання Англії та Росії у внутрішні справи Ірану під час революції 1905-1911 рр. Її наслідки та історичне значення.
69. Протиріччя капіталістичної модернізації турецької економіки та перетворення країни в напівколонію в ост. третині XIX ст.
70. Визвольна боротьба народів Балкан в ост. третині XIX ст.
71. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та її вплив на становище Османської імперії та її провінцій.
72. Конституційний рух та політична програма „нових османів” у 1870-х рр.
73. Установлення султаном Абдул-Хамідом II деспотичного режиму „зулюм”, його соціально-політична суть.
74. Кризове становище Османської імперії на поч. XX ст. Причини і передумови революції 1908 р.
75. Рушійні сили та хід Молодотурецької революції 1908 р. Історична оцінка її наслідків.
76. Внутрішня політика молодотурецького уряду в 1908-1914 рр. Доктрини османізму та пантюркізму.
77. Подальший розпад Османської імперії (Тріполітанська і Балканські війни). Посилення проницецького курсу зовнішньої політики.
78. Туреччина під час Першої світової війни та її наслідки для країни.
79. Реформи Танзімату в Сирії, Лівані та Іраку в останній третині XIX ст. Обмеженість модернізації „зверху”.
80. Аравія в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Англійське проникнення в регіоні.
81. Розвиток суспільної думки та становлення національно-патріотичної ідеології в арабських країнах Близького і Середнього Сходу в кінці XIX – на поч. XX ст.
82. Міжімперіалістичні протиріччя початку XX ст. і Перша світова війна та їх вплив на арабські країни Близького і Середнього Сходу.
83. Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту в ост. третині XIX ст. Повстання Арабі-паші та окупація Єгипту Англією.

84. Формування нових соціальних сил та націоналістичної ідеології в Єгипті на рубежі XIX–XX ст. Мустафа Кяміль.
85. Міжімперіалістичні протиріччя у Північній Африці та посилення блокового протистояння великих держав на зламі XIX–XX ст.
86. Алжир і Туніс у складі французької колон. імперії в ост. третині XIX – на поч. XX ст.
87. Марокканські кризи 1905 і 1911 рр. та Тріполітанська війна 1911–1912 рр.
88. Абіссинія (Ефіопія) в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Боротьба з італійською агресією.
89. Опір колонізаторам у Східній Африці: повстання під проводом Буширі, Мухаммеда бен-Абдалли Хасана, “маджі-маджі”.
90. Повстання махдистів у Судані.
91. Придушення визвольного руху народів Східного Судану та встановлення англо-египетського кондомініуму.
92. Африканські держави Західного Судану і Екваторіальної Африки та колоніальна експансія європейських держав в ост. третині XIX – на поч. XX ст.
93. Війна матабеле і машона на чолі з Лобенгулою та зулусів на чолі з Кетчвайо проти англійських колонізаторів.
94. Активізація імперіалістичної експансії в Південній Африці на зламі XIX–XX ст.
95. Англо-бурська війна і створення ПАС.
96. Суспільно-політ. процеси в ПАС на поч. XX ст.: ідеологічні концепції, партії, лідери.
97. Внесок європейських мадрівників у дослідження Африканського континенту в ост. третині XIX ст. (на прикладі конкретної персоналії чи регіону).
98. Поділ Тропічної та Південної Африки в кінці XIX ст.
99. Загарбання Конго Бельгією та створення системи колоніальної експлуатації населення.
100. Міжімперіалістичні протиріччя у Східній Африці в ост. третині XIX ст.
101. Африка в системі світового капіталістичного господарства в ост. третині XIX – на поч. XX ст.

6.5. Орієнтовний перелік питань, що виносяться на іспит

Загальні питання

1. Цивілізаційні характеристики розвитку країн Сходу на початок нового часу (2-й пол. XVII – XVIII ст.). Потенціал екстенсивного розвитку.
2. Криза традиційних соціально-економічних і політичних структур у XIX ст. і відносне відставання країн Сходу й Африки від капіталістичних держав.
3. Зміни на політичній карті Далекого Сходу в новий час.
4. Зміни на політичній карті Центральної Азії та Середнього Сходу в новий час.
5. Зміни на політичній карті Південної Азії та басейну Південних морів у новий час.
6. Зміни на політичній карті Близького сходу та Північної Африки в новий час.
7. Зміни на політичній карті Тропічної та Південної Африки в новий час.
8. Етапи колоніальної експансії європейських країн в новий час. Дискусія в історичній науці з питань місця і ролі колоніалізму в історії країн Азії і Африки.
9. Соціально-економічні, політичні та культурні наслідки колоніального поділу Сходу та Африки європейськими державами та США.
10. Азія та Африка на поч. XX ст.: стан економіки та суспільно-політичний розвиток. Феномен «Пробудження Сходу».
11. Перша світова війна і країни Сходу та Африки.

Цинський Китай в сер. XVII – на поч. XX ст. Сінхайська революція.

1. Завоювання Китаю маньчжурами. Внутрішня та зовнішня політика правителів династії Цин у XVII - 1-й пол. XIX ст.
2. Зовнішньополітичне становище Цинської імперії у середині XIX – на поч. XX ст. Насильницьке «відкриття» країни та її поділ на сфери впливу.

3. Передумови, причини та основні етапи Тайпінського повстання в Китаї. Суспільний і державний устрій Тайпін-тяньго.
4. Особливості розвитку капіталізму в Китаї ост. третини XIX – поч. XX ст. Спроби модернізаційних реформ у Китаї та причини їхніх невдач.
5. Народне повстання Іхетуанів в Китаї.
6. Причини, передумови і початок Сінхайської революції в Китаї, її характер та рушійні сили. Сунь Ятсен.
7. Перемога республіканських сил і проголошення Китайської республіки. Утворення партії Гоміньдан. “Друга революція”.
8. Китай в роки Першої світової війни. "21 вимога" Японії Китаю.

Японська імперія в сер. XVII ст. – 1918 р. Буржуазна революція 1867-1868 рр. та капіталістична модернізація країни.

1. Соціально-економічний та політ. лад Токугавської Японії в 2-ій пол. XVII – сер. XIX ст.
2. Проникнення капіталістичних держав і укладення нерівноправних договорів.
3. Революція Мейдзі в Японії: її характер та рушійні сили.
4. Реформи Мейдзі в Японії. Наслідки капіталістичної модернізації країни.
5. “Рух за свободу і народні права” в Японії. Конституція 1889 р.
6. Зовнішньополітичне становище Японії в ост. третині XIX – на початку XX ст. Війни та перехід до «великої політики».
7. Становлення та розвиток корпоративного капіталізму. Активізація робітничого і становлення соціалістичного руху в Японії на поч. XX ст.
8. Імперіалістична Японія в роки Першої світової війни.

Королівство Чосон (Корея) в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальне закабалення країни.

1. Соціально-економічний лад та політична система Кореї в 2-ій пол. XVII – сер. XIX ст. Рух Сірхакпа.
2. Симптоми кризи суспільного ладу традиційної Кореї в XIX ст. Повстання під проводом Хон Ѓьонне та Селянська війна Тонхак у 1893-1894 рр.
3. «Відкриття» Кореї і підписання з нею нерівноправних договорів. Суперництво імперіалістичних держав та суспільно-політичні процеси в країні в ост. третині XIX – на поч. XX ст.
4. Анексія Кореї Японією і встановлення колоніального режиму.

Південно-Східна Азія і країни Південних морів у сер. XVII – на поч. XX ст.

1. Державні утворення Нгуєнів і Чинів у Дайв'єті. Селянська війна тейшонів та її наслідки.
2. Імперія Нгуєнів у В'єтнамі в 1-ій пол. XIX ст. Правління “реалістів” та “консерваторів”.
3. Соціально-економічні та політичні процеси в Камбоджі в 2-ій пол. XVII – 1-ій пол. XIX ст. Реформи сдатя Анг Дуонга.
4. Князівства Лаосу в 2-ій пол. XVII – сер. XIX ст.
5. Тенденції історичного розвитку Бірми в 2-ій пол. XVII – 1-ій пол. XIX ст. Протидія британській колоніальній експансії і реформи короля Міндона.
6. Сіам в 2-ій пол. XVII – на поч. XX ст. Реформаторські перетворення. Фактори збереження суверенітету.
7. Колоніальна експансія Франції в Індокитаї в XIX ст. та її наслідки. Утворення Індокитайського Союзу.
8. Нідерландська колоніальна система в Індонезії в 2-ій пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. Антиголландські повстання на Яві.
9. Англійська колоніальна експансія в басейні Південних морів у кінці XVIII – 1-й пол. XIX ст. Реформи Т.С. Раффлза.
10. Іспанський колон. режим на Філіппінах 2-й пол. XVII – XIX ст. Особливості формування національної свідомості. Хосе Рісаль.
11. Національно-визвольна революція 1896-1898 рр. і створення Філіппінської республіки.

12. Американське панування на Філіппінах на поч. XX ст.
13. Підкорення султанату Аче і завершення колоніального захоплення Індонезії. Криза системи “примусових культур” в Індонезії в 2-ій поч. XIX ст.
14. Зміни в колоніальному управлінні Нідерландською Індією в кінці XIX – поч. XX ст.: “Етичний курс”. Зародження національно-визв. руху на Яві.
15. Країни Південно-Східної Азії та Південних морів у роки Першої світової війни.

Індія, Непал і Цейлон у середині XVII – на початку XX ст.

1. Розпад держави Великих Моголів у Індії. Утворення нових держав та їх типологія.
2. Етапи британського завоювання і колоніального підкорення Індії, його форми і знаряддя.
3. Передумови, причини, рушійні сили та хід сипайського повстання в Індії 1857-1859 рр., його історична оцінка.
4. Передумови об'єднання Непалу та його політична консолідація в 1-ій половині XIX ст. Переворот 1846 р. і встановлення режиму Рани.
5. Кандійська держава на Цейлоні в XVII-XVIII ст. Англо-голландське суперництво і завоювання Цейлону Англією.
6. Стратегія і тактика англійської колоніальної адміністрації в Індії в ост. третині XIX ст. Розвиток капіталістичної промисловості і зміни структури індійського суспільства.
7. Виникнення націоналізму та його організації в Індії. Партія Індійський національний конгрес.
8. Британський імперіалізм і національно-визвольний рух в Індії на поч. XX ст. Б. Тілак та Махатма Ганді.
9. Непал та брит. колонії Півд. Азії (Цейлон, Малайзія, Бірма) в кінці XIX – на поч. XX ст.

Країни і народи Центральної Азії в середині XVII – на початку XX ст.

1. Утворення і розпад Дурранійської держави в Афганістані. Правління Дост Мухамеда та реформи Шер Алі-хана.
2. Внутрішнє і зовнішнє становище монгольських ханств у сер. XVII–XVIII ст. Маньчжурське завоювання Халхи, Джунгарського ханства і Кашгарії.
3. Держави і народи Казахстану і Середньої Азії в 2-ій пол. XVII – 1-ій пол. XIX ст. Англо-російське суперництво.
4. Англійська агресія в Афганістані. Правління еміра Абдурахман-хана в Афганістані.
5. Економічні, політичні та ідеологічні зрушення в Афганістані на поч. XX ст. Рух молодозафганців.
6. Монголія в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Утворення теократичної держави.

Перська монархія Каджарів у сер. XVII – на поч. XX ст. Бабідські рухи та революція 1905-1911 рр.

1. Занепад Сефевідської держави і прихід до влади Надір-шаха, його зовнішня і внутрішня політика.
2. Утвердження в Ірані династії Каджарів. Встановлення режиму капітуляцій.
3. Загострення соціальних протиріч в Ірані в 1-ій пол. XIX ст. Повстання бабідів, його ідеологія та райони поширення.
4. Модернізаційні процеси в Ірані ост. третини XIX ст. Формування нових соціальних сил і зародження націоналізму. Мальком-хан. Гасан Рушдіє.
5. Причини, рушійні сили і періодизація революції в Ірані 1905-1911 рр.

Перетворення Османської імперії у „хвору людину Європи” (сер. XVII – 1918 р.). «Східне питання».

1. Спроби реформ в Османській імперії у 2-ій пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. і причини їх невдач.
2. Міжнародне становище та війни Османської імперії в 2-ій пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. Суть «східного питання».
3. Економіка та суспільно-політична обстановка в Османській імперії в 70-х рр. XIX ст. Визвольна боротьба народів Балкан.

4. Конституційний рух та діяльність “Нових османів” в 1870-х рр. Мідхат-паша.
5. Деспотичний режим правління Абдул-Хаміда II в Туреччині (зулум) і перетворення країни в напівколонію.
6. Молодотурецька революція 1908 р. та її історичне значення.
7. Внутрішня і зовнішня політика молодотурецького уряду на поч. XX ст. Участь країни у Першій світовій війні.

Арабські країни Близького і Середнього Сходу та Північної Африки в сер. XVII – на поч. XX ст.

1. Іслам у суспільному житті арабських країн в новий час. "Арабське відродження".
2. Арабські країни у складі Османської імперії в новий час. Боротьба проти турецького панування.
3. "Єгипетська авантюра" Наполеона Бонапарта.
4. Єгипет за правління Мухамеда Алі, його внутрішня і зовнішня політика.
5. Соціально-економічні та політичні процеси в арабських країнах Близького та Середнього Сходу в кінці XVIII – 60-х рр. XIX ст. Посилення іноземного впливу.
6. Початок французької колоніальної експансії в Алжирі і визвольне повстання під проводом Абд-аль-Кадіра.
7. Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Формування нових соціальних сил та націоналістичної ідеології. Мустафа Кяміль.
8. Алжир і Туніс у складі французької колон. імперії в ост. третині XIX – на поч. XX ст.
9. Аравія в останній третині XIX – на початку XX ст. Англійське проникнення в регіоні.
10. Міжімперіалістичні протиріччя початку XX ст. і Перша світова війна та їх вплив на арабські країни Близького і Середнього Сходу.

Тропічна і Південна Африка в сер. XVII – на поч. XX ст. Колоніальний поділ континенту.

1. Суспільний лад і типологія державних утворень народів Тропічної та Екваторіальної Африки у XVII – 1-й пол. XIX ст. Вплив європейської експансії та работоргівлі.
2. Внесок європейських мадрівників у дослідження Африканського континенту.
3. Кінець работоргівлі і колоніальна експансія європейських держав у Судані та Екваторіальній Африці в XIX ст. Утворення республіки Ліберії.
4. Європейська колонізація і визвольна боротьба народів Південної Африки у XIX ст. "Великий трек".
5. Абіссинія (Ефіопія) в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Боротьба з італійською агресією.
6. Опір колонізаторам у Східній Африці: повстання під проводом Бушірі, Мухаммеда бен-Абдалли Хасана, “маджі-маджі”. Повстання махдистів у Судані.
7. Активізація імперіалістичної експансії в Південній Африці на зламі XIX–XX ст. Англо-бурська війна і створення ПАС.
8. Поділ Тропічної та Південної Африки в кінці XIX ст. Пряме і непряме управління африканськими колоніями.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби:

- карти, атласи;
- інтерактивна дошка чи проектор;
- програмові модулі дистанційного навчання Google.meet, ZOOM, Google team;
- віртуальне навчальне середовище Moodle (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>); https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/faculty-fhistory_relati/specs, де міститься інформація про освітній процес, дидактичні матеріали для самостійної роботи студентів з дисциплін;

- освітні онлайн- платформи Prometheus, Освіторія, EdEra;
- сервіс візуального контенту youtube.com;
- офіційний веб-сайт <http://www.uzhnu.edu.ua>;
- необмежений доступ до мережі Інтернет, фондів та електронних каталогів наукової бібліотеки ДВНЗ «УжНУ», електронного репозитарію ДВНЗ «УжНУ» (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/>), де містяться навчально-методичні матеріали та наукова література з дисциплін навчального плану;
- Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>;
- Спеціалізовані пошукові системи google.scholar, academia.edu, EBSCO, researchgate.com, archive.org, <http://research.nbuv.gov.ua/>.
- Офіційні сайти профільних академічних інститутів НАН України <http://history.org.ua/uk>; <https://www.oriental-studies.org.ua/uk/home/>; <http://archeos.org.ua/>; <https://ipiend.gov.ua/>;

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

Підручники та навчальні посібники

1. Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): навч. посіб. Київ: Либідь, 2010.
2. Іржавська А. П., Терещенко Т. В. Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки нового часу: навчально-методичний посібник. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 416 с.
3. Кириченко В.П. Нова історія Азії, Африки та Латинської Америки. Київ, 2002.
4. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії в школі: практикум для вчителя. Харків: Основа, 2007.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І.Пометун, Л. В. Піроженко. Київ: А.С.К., 2005.
6. Пометун О.І. Методика викладання історії в школі / О.І.Пометун, Г.О.Фрейман. Київ: Генеза, 2006.
7. Поп Ю.І. Нова історія країн Азії і Африки (XVI – поч. XX ст.). Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2012.
8. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Підручник. Київ: Либідь., 2002. 736 с.
9. Рубель В.А. Нова історія країн Азії і Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга пол. XIX ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Київ: Либідь., 2007. 560 с.
10. Чорновол І. Методичні і методологічні поради до вивчення історії Сходу. Львів, 1999.
11. Шлапак А. Хронологічні таблиці з Нової історії країн Азії та Африки. XVI – поч. XX ст. Довідник. Київ: Саміт-Книга, 2018. 464 с.

Допоміжна література

Підручники та навчальні посібники

1. Бродський Р.М., Енольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки: Навчальний посібник для студ. ун-тів і пед. ін-тів. У 2 тт. – Т. 2: 1870 - 1917. Львів, 1986.
2. Бродський Р.М., Енольський З.А. Нова історія Азії та Африки: Навчальний посібник для ун-тів і пед.ін-тів. У 2 тт. – Т.1: Період домонополістичного капіталізму (1642-1870). Київ, 1979.

3. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. Київ : Академія, 2005. 704 с.
4. Драч О.О. Зарубіжна історіографія всесвітньої історії: навчальний посібник, Черкаси: вид. Чабаненко Ю.А., 2015. 164 с.
5. Ігнат'єв П. М. Країнознавство. Країни Азії. Чернівці : Книги – XXI, 2006. 424 с.
6. Орлова Т. В. Історія сучасного світу (XV-XXI століття) : навчальний посібник. Київ : Вікар, 2008. 552 с.

Монографії, статті

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Вузький коридор. Держави, суспільства і доля свободи. Київ: Наш формат. 2020. 520 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. У III тт. Пер. з англ. Г. Філіпчук. – Київ: Основи, 1995-1998.
3. Вульф Е.Р. Європа і народи без історії. Пер. з англ. І. Пошивала. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004.
4. Ганус С.О. Китайська цивілізація і держава у філософських та всесвітньо-історичних побудовах німецького Просвітництва XVIII ст. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XVI міжнародної наукової конференції, 30 листопада 2022 р.* Київ. – Львів–Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 9-13. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/183/3519/8097-1>.
5. Ганус С. Казимир Гурницький як педагог та дослідник історії українського сходознавства (до 100-річчя від дня народження). *Вісник науки та освіти.* 2024. № 11 (29). С. 1898-1911. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/17358/17427>.
6. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків. – К., 1991.
7. Кіктенко В.О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII – перша половина XX ст.: Дослідження, матеріали, документи. Київ: без вид, 2002. URL: <http://www.sinologist.com.ua/doc/Kiktenko/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81.pdf>.
8. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш формат. 2019. 320 с.
9. Кримський А. Е. Твори в 5-ти т. Т. 4. Сходознавство. К., 1974. С. 335–584.
10. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. Київ: Основи, 1996.
11. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Вид. друге. Київ: Основи, 2001.
12. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ: Аквілон-прес., 1997.
13. Саїд Е.В. Орієнталізм. Пер. з англ. В. Шовкун. – К., 2001.
14. Саїд Е. Культура й імперіалізм. Пер. з англ. – К., 2007.
15. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. У 2 ч. Пер. з англ. Київ: Основи., 1995.
16. The early modern Ottomans: remapping the Empire / ed. by Virginia H. Aksan and Daniel Goffman. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2007. 363 p.
17. Goffman Daniel. The Ottoman Empire and Early Modern Europe. New York: Cambridge University Press, 2002. 273 p. URL: <http://serai.utoronto.ca/sites/default/files/biblio/relatedfiles/2012-05-02/Goffman%20-%20The%20Ottoman%20Empire%20and%20Early%20Modern%20Europe.pdf>

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>
2. Електронний ресурс дисертаційних досліджень та авторефератів. URL: <http://www.dissercat.com/>.

3. Електронні версії шкільних підручників з історії. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnyk/>
4. Електронний каталог Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки .URL: <https://catalog.lounb.org.ua/cgi-bin/koha/opac-main.pl>.
5. ЕІУ – Енциклопедія історії України. Електронна бібліотека. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history>.
6. Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України. URL: . Режим доступу: <https://www.oriental-studies.org.ua/uk/home/>.
7. Онлайн-ресурс повнотекстових публікацій монографій та окремих статей, що включає й проблематику з історії та культури країн Азії та Африки середньовіччя та модерних часів URL: <https://chtyvo.org.ua/>.
8. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 202 / 202 н.р. без змін; зі змінами (Додаток __.)
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____ Ігор ШНІЦЕР
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)